

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 6 marca 2024 r.

Poz. 2826

UCHWAŁA NR LXVI/371/2024 RADY MIEJSKIEJ W CIEPIELOWIE

z dnia 21 lutego 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2024-2027”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

- Rada Miejska w Ciepiałowie uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2024-2027”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Ciepiałów.

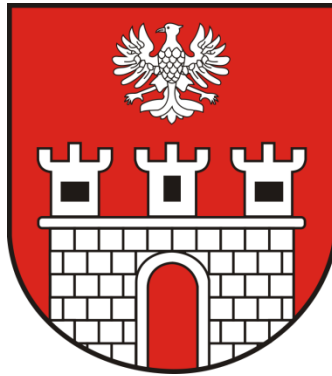
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Ciepiałowie

Waldemar Czapla

Załącznik do Uchwały Nr LXVI/371//2024
Rady Miejskiej w Ciepelowie
z dnia 21 lutego 2024 roku

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepelów na lata 2024-2027

opracowany przez:

PPUH „BaSz” mgr inż. Bartosz Szymusik

26-200 Końskie ul. Polna 72

tel./fax: 41 372 49 75

e-mail: basz@post.pl

przy współpracy:

Urzędu Miasta i Gminy w Ciepelowie

CIEPIELÓW 2024

Spis treści

1. WSTĘP	5
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	7
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	16
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO 20	20
5.1. Relacje gminnego programu opieki na zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	20
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Ciepiałów	23
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	24
5.2.2. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne	33
5.2.3. Zabytki nieruchome	35
5.2.4. Zabytki ruchome	40
5.2.5. Zabytki archeologiczne	40
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	42
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	42
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	45
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	47
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	49
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY CIEPIAŁÓW	54
7. ZAŁOŻENIA „PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY CIEPIAŁÓW NA LATA 2024-2027”	56
7.1. Formy opieki nad zabytkami - rozpoznanie, zabezpieczenie, konserwacja, rewitalizacja	56
7.2. Promocja i edukacja w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	59
7.3. Priorytety i kierunki opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego w gminie Ciepiałów	61
7.4. Zadania do realizacji w zakresie opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego w gminie Ciepiałów	62
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	63
9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	65
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	66
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	67
12. BIBLIOGRAFIA	68
ZAŁĄCZNIKI	69

1. Wstęp

Celem opracowania jest stworzenie Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2024-2027, który jest aktualizacją i kontynuacją Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2011-2014 (Uchwała Nr V/20/2011 Rady Gminy Ciepiałów z dnia 19 stycznia 2011r.). Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa zawartymi w poradniku metodycznym *Gminny program opieki nad zabytkami*.

Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest przez Burmistrza Miasta i Gminy, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Mlejską, w formie uchwały. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego i sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, jednak podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Istotnym celem Programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Przedmiotem opracowania dokumentu jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Ciepiałów, obejmujące obiekty zabytkowe w kontekście uwarunkowań przestrzennych gminy – jako pojedyncze obiekty oraz jako integralne części krajobrazu gminy (wraz z ukształtowaniem przyrodniczym terenu, obiektami nie mającymi charakteru zabytkowego dawnymi i współczesnymi). Program przedstawia przede wszystkim charakterystykę zasobów i dziedzictwa kulturowego gminy oraz wyznacza cele – kierunki działań i zadania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami na lata przyszłe. Charakterystyka zasobów została oparta na określeniu zasobów kulturowych gminy oraz ich znaczenia i wartości w kontekście przestrzennym, historycznym, kulturowym.

Spodziewanym efektem realizacji celów i zadań zawartych w Programie będzie m.in.: poprawa stanu środowiska kulturowego gminy, zwiększenie oraz dbałość lub odnowa obiektów zabytkowych z rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków, wzrost estetyki przestrzeni poszczególnych miejscowości.

„Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2024-2027” jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą Programu jest lokalna wspólnota samorządowa.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawowym aktem prawnym dotyczącym dziedzictwa kulturowego w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne, na okres 4 lat programu opieki nad zabytkami. Jeżeli w niniejszym opracowaniu występuje powołanie się na ustawę bez podania jej nazwy należy przyjąć, że chodzi o ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W myśl ustawy (Art. 4) ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennych oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami wg Art. 5 ustawy to działania właścicieli lub posiadaczy zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania i dokumentowania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości oraz popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku i jego znaczenia dla historii i kultury.

W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie

lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 w/w Ustawy, wyznacza cele opracowania programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. - Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

Art. 5 Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju

ust. 2 Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Art. 86 Każdy obywatel obowiązany jest do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.), która stanowi główny akt prawa dotyczący ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, reguluje ona pojęcia: zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencji organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), form finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami uwzględniono przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku. W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością i stanowią świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4 objaśnia, że ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5 określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii i kultury”.

Art. 6 klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7 reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek

nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku w wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla

miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 18 „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19 wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20 mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21 „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22 „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym** (tj. Dz. U. 2023 poz. 40 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne

obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się również w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. 2023 poz. 977 ze zm.)
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. 2021 poz. 1899 ze zm.)
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009r. o finansach publicznych (tj. Dz. U. 2022 poz. 1634)
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (tj. Dz. U. 2023 poz. 682)
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska (tj. Dz. U. 2022 poz. 2556 ze zm.)
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. 2023 poz. 1336 ze zm.)
- Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz. U. 2020 poz. 194)
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz. U. 2022 poz. 1327)
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach (tj. Dz. U. 2022 poz.385)
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (tj. Dz. U. 2019 poz. 1479 ze zm.)
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tj. Dz. U. 2020 poz. 164)
- Ustawa z dnia 28 marca 1933r. o grobach i cmentarzach wojennych (tj. Dz. U. 2018 poz. 2337)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 lutego 2004r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 Nr 30, poz. 259)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków z 2 sierpnia 2018r. (tj. Dz. U. 2021 poz. 81)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu

zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem z dnia 26 maja 2011r. (Dz. U. 2020 poz.56)

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 Nr 89, poz. 510)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (tj. Dz. U. 2022 poz. 1388)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2014. poz. 110)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 Nr 212 poz. 2153)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. u. 2006 Nr 24, poz. 181)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 Nr 71, poz. 650)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lica 2015r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz. U. 2015 poz. 979)

Unia Europejska reguluje zagadnienia opieki nad zabytkami w Traktacie z Maastricht z dnia 2 lutego 1992r. oraz w:

- Rozporządzeniu Rady EWG z dnia 9 grudnia 1992r. w sprawie wywozu dóbr kultury
- Dyrektywie Rady EWG z dnia 15 marca 1993r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z obszaru Państwa Członkowskiego.

Wagę problematyki ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego podkreśla opracowana przez ONZ konwencja UNESCO (przyjęta w Paryżu przez Konferencję Generalną ONZ dla Wychowania, Nauki i Kultury w roku 1972, ratyfikowana przez Polskę w 1976r.). Konwencja umożliwiła wyróżnienie obszarów i obiektów mających „najwyższą powszechną wartość” poprzez wpisanie ich na „Listę światowego dziedzictwa”. W 2003r. sporządzono w Paryżu konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Konwencja została ratyfikowana przez Prezydenta RP dnia 8 lutego 2011r.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony i opieki nad zabytkami

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Ponadto dokument wpisuje się w założenia szeregu

dokumentów branżowych i strategicznych na poziomie ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 (Uchwała Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023r.)

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (Uchwała 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011r.)

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 jest najważniejszym dokumentem dotyczącym ładu przestrzennego Polski, której celem *jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie*. Dokument kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który to decyduje o funkcjonowaniu gospodarki, warunkach życia obywateli, umożliwiając wykorzystanie szans rozwojowych. Koncepcja formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. Uwzględnia również problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków:

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski (kierunki działania: 4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju, jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej)

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny program opieki nad zabytkami jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich, powiatowych dokumentach oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy. Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze (Uchwała Nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022r.)

Strategia jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa, określającym wizję, cele rozwoju oraz kierunki działań. Wizja rozwoju województwa: „Mazowsze z Warszawą,

Warszawa ku Europie” oraz cel główny: „Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwałą i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska”. W ramach obszaru: KULTURA I DZIEDZICTWO został zdefiniowany cel, kierunki działań i działania.

Cel: Mazowsze bogate kulturowo – wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju województwa i poprawy jakości życia

Kierunki działań i działania:

- Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego

1. Wspieranie prac konserwatorskich (w tym restauratorskich, renowacyjnych, rewaloryzacyjnych), rewitalizacja obiektów i obszarów zabytkowych oraz kulturowych
2. Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji, w tym kulturalnych, turystycznych i społecznych
3. Inwentaryzacja i digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego

- Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa

1. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze
2. Rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej
3. Wspieranie rozwoju różnych form turystyki, produktów oraz wydarzeń turystycznych
4. Wspieranie działalności stowarzyszeń i organizacji, w tym o znaczeniu międzynarodowym
5. Ochrona, pielęgnowanie i promowanie spuścizny kulturowej (materialnej i niematerialnej), w tym podnoszenie świadomości kulturowej
6. Kreowanie ośrodków i kształtowanie regionalnej tożsamości kulturowej
7. Wspieranie i promocja różnorodności kulturowej
8. Wspieranie przedsiębiorczości i współpracy w obszarze kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki

- Upowszechnianie kultury i twórczości

1. Rozwój infrastruktury kultury, wydarzeń i projektów kulturalnych
2. Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej
3. Wspieranie rozwoju przemysłu kreatywnego
4. Wzmacnianie uczestnictwa w kulturze, w tym poprzez technologię cyfrową (e-kultura, digitalizacja)

- Kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej

1. Wspieranie ośrodków miejskich i wiejskich w upowszechnianiu potencjału kultury wraz z rozwojem funkcji turystycznych
2. Promowanie potencjału kulturowego Warszawy

**Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2024-2027
(Uchwała Nr 169/21 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 grudnia 2021r.)**

Program opieki na zabytkami województwa jest dokumentem strategicznym, który w sposób kompleksowy określa misję, cele strategiczne oraz przedsięwzięcia województwa w zakresie opieki nad zabytkami. Program określa misję *Podniesienie skuteczności opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim* oraz cele strategiczne w trzech obszarach:

OBSZAR STRATEGICZNY A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy:

Cel A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków

Cel A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem

OBSZAR STRATEGICZNY B: Optymalizacja systemu dostępu właścicieli zabytków do środków

Cel B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich

Cel B.2. Dbłość o zabytki własne województwa

OBSZAR STRATEGICZNY C: Skuteczne narzędzia działania:

Cel C.1. Ograniczenie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedziczenia

Cel C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków

**Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego (Uchwała
Nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018r.)**

W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego i ochrony krajobrazów kulturowych w *Planie wskazuje się* obszary i obiekty o istotnym znaczeniu dla województwa mazowieckiego z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: obszary i obiekty objęte ochroną prawną, postulowane parki kulturowe, pasma przyrodniczo-kulturowe, regiony etnograficzne oraz krainy historyczne, ośrodki tożsamości kulturowej regionu oraz dobra kultury współczesnej oraz określa następujące działania:

- realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:
 - * przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
 - * wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
 - * ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
 - * odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;

- * wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- * tworzenie muzeów, w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni oraz Centrum Nauki im. T. Sołtyka w Radomiu;
- * ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami.

Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2021-2030 (uchwała Nr XLIII/241/2021 Rady Powiatu w Lipsku z dnia 30 września 2021r.)

W strategii określono wizję Powiat Lipski to przestrzeń dobrego życia dla mieszkańców. Współpraca i zaangażowanie interesariuszy zapewniają zrównoważony rozwój, w którym gospodarka oparta jest na turystyce, sektorze usług i rolnictwie. Usługi społeczne (w obszarze edukacji, ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz aktywności kulturalnej) są dostępne dla wszystkich mieszkańców i świadczone są na wysokim poziomie. Działalność gospodarcza i aktywność społeczna realizowana jest z poszanowaniem zasobów naturalnych (przyrodniczych) i w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Powiatu.

OBSZAR 2: Integracja mieszkańców z różnych gmin Powiatu Lipskiego

Kierunki strategiczne i zadania:

1. Poprawa jakości współpracy samorządów
2. Wspieranie liderów lokalnych
3. Finansowe wsparcie działań lokalnych NGO i/ lub grup nieformalnych

4. Aktywizacja społeczna i obywatelska

Zadanie: inicjowanie wydarzeń (pikniki, spotkania dla mieszkańców, festyny itp.) promujących talenty z terenu powiatu i historię powiatu

5. Działania dla młodzieży
6. Identyfikacja i zmniejszenie zagrożeń wynikających z nadużywania alkoholu

7. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i budowanie tożsamości mieszkańców

Zadanie: inicjowanie, wspieranie i organizowanie przedsięwzięć ukierunkowanych na zachowanie i/lub wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Powiatu

8. Ochrona środowiska

Program opieki nad zabytkami Powiatu Lipskiego na lata 2021-2024 (Uchwała Nr XLIII/242/2021 Rady Powiatu w Lipsku z dnia 30 września 2021r.)

Cele główne polityki powiatu lipskiego związane z ochroną zabytków:

1. Rozpoznanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
2. Ekspozowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego

3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych
4. Tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki
5. Uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami.

PRIORYTETY:

- I. Ochrona zachowanych elementów zabytkowych
- II. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kreowania produktu turystycznego
- III. Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki na zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Program gminny uwzględnia ustalenia i wnioski zawarte w dokumentach strategicznych na poziomie gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Ciepiałów

Studium jest dokumentem, w którym zawarte są wytyczne polityki przestrzennej gminy, nie stanowi jednak prawa miejscowego. Ma charakter dokumentu strategicznego i stanowi zbiór danych informacyjnych, w oparciu, o które są tworzone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Na terenie gminy Ciepiałów obowiązuje następujące opracowanie planistyczne:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów z 1999r. uchwalonego Uchwałą Nr VIII/56/99 Rady Gminy Ciepiałów z dnia 25 maja 1999r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów,
- Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów z 2014r. uchwalonej Uchwałą Nr II/16/2014 Rady Gminy w Ciepiałowie z dnia 5 grudnia 2014 roku w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów,
- Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów z 2016r. uchwalonej Uchwałą Nr XXI/123/2016 Rady Gminy w Ciepiałowie z dnia 27 maja 2016r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów,
- Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów z 2021r. uchwalonej Uchwałą Nr XXXI/174/2021 Rady Gminy w Ciepiałowie z dnia 30 czerwca 2021r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów.

Obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Ciepiałów, obejmuje obszar całej gminy i zostało opracowane z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawa na dzień opracowania studium. Głównym zadaniem Studium... jest określenie polityki przestrzennej gminy wpisanej w politykę przestrzenną państwa i województwa oraz ustanowienie ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy.

Zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. Jednocześnie ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki nieruchome będące w szczególności układami ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, obiektami techniki, zabytkami archeologicznymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Najważniejsze cele w Studium... w zakresie zachowania wieczystości kluczowych warunków środowiskowych i kulturowych są nakierowane na:

- zachowanie dobrej kondycji a także rewitalizacja, rewaloryzacja i modernizacja środowiska kulturowego i obszarów przenikania się założeń urbanistycznych z założeniami parkowymi i krajobrazem otwartym,
- przywrócenie cech stylowych architektury regionalnej, w szczególności na obszarach przenikania się funkcji małomiasteczkowych i wiejskich oraz krajobrazu kulturowego (Ciepiałów, Wielgie, Bąkowa, Łaziska a także Antoniów, Dąbrowa, Gardzienice),
- przywrócenie cech historycznych układu małomiasteczkowego rynku w Ciepiałowie,
- wydobycie interesujących warunków ekspozycji obiektów kulturowych i krajobrazu otwartego (udostępnienie rozwinięć i punktów widokowych na sylwetę Ciepiałowa od strony Iżanki),
- uwzględnienie kreatywnych funkcji elaboratów planistycznych i opracowań urbanistycznych (projektów zagospodarowania terenów) w kształtowaniu przestrzeni publicznych.

Ustalenia dotyczące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego:

- ustala się ochronę zabytków i ich zespołów zgodnie z przepisami szczególnymi w zakresie ochrony i konserwacji zabytków, w szczególności ustala się ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- ustala się ochronę obiektów zabytkowych wpisanych do ewidencji zabytków,
- ustala się ochronę obiektów o charakterze zabytkowym i cennych walorach architektury tradycyjnej,
- ustala się ochronę cmentarzy o dużych walorach kulturowych,

- ustala się ochronę spuścizny archeologicznej zgodnie z przepisami szczególnymi w zakresie ochrony i konserwacji zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepielów

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności:

Art. 18.2.:

1. ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

oraz zgodnie z Art.19.1 uwzględnia się w szczególności ochronę:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
3. parków kulturowych.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnia się w studium i planie. W studium i planie w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Na terenie gminy Ciepielów obowiązują:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepielów uchwalony Uchwałą Nr XIII/55/2004 Rady Gminy w Ciepielowie z dnia 29 kwietnia 2004r.,
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepielów uchwalony Uchwałą Nr XXVII/146/2016 Rady Gminy w Ciepielowie z dnia 8 grudnia 2016r.,
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepielów (zmiana nr 2) uchwalony Uchwałą Nr XXVII/147/2016 Rady Gminy w Ciepielowie z dnia 8 grudnia 2016r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Ciepielów (zmiana nr 3) uchwalony Uchwałą Nr XXXIII/187/2021 Rady Gminy w Ciepielowie z dnia 15 października 2021r.

W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem należy zgodnie z art. 32 ust. 1 z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot,
- zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,
- niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Miasta i Gminy.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Ciepielów

Położenie i środowisko przyrodnicze

Gmina Ciepielów administracyjnie położona jest w województwie mazowieckim, w południowo-wschodniej części ziemi radomskiej, w powiecie lipskim. Powierzchnia gminy wynosi 134,77km² i podzielona jest na 29 sołectw. Gminę zamieszkuje 5277 mieszkańców (stan na 31.12.2021), z gęstością zaludnienia wynoszącą 39 osób/km².

Od zachodu graniczy z gminami Iłża (powiat radomski) i Kazanów (powiat zwoleński), od północy z gminą Zwoleń (powiat zwoleński), od wschodu z gminą Chotcza (powiat lipski), od południa z gminami Lipsko, Sienno i Rzecznów (powiat lipski). Gmina położona jest w malowniczej dolinie rzeki Iłżanki, na szlaku komunikacyjnym Warszawa-Tarnobrzeg.

Centrum gminy - miejscowość Ciepielów leży pośrodku powiatowych placówek administracyjnych mających siedziby w Lipsku i Zwoleniu. W Ciepielowie krzyżują się połączenia drogowe województwa świętokrzyskiego i podkarpackiego z województwem mazowieckim. Ciepielów, będący siedzibą władz samorządowych, jest wielofunkcyjnym ośrodkiem administracyjno-usługowym i mieszkaniowym. Położony jest niemal centralnie w stosunku do obszaru gminy. Umożliwia to łatwość komunikowania się ze wszystkimi sołectwami.

Gmina Ciepielów jest typową gminą wiejską ukierunkowaną na gospodarkę rolniczą i hodowlaną (ok. 87% powierzchni zajmują użytki rolne). Głównym źródłem utrzymania mieszkańców jest rolnictwo, przeważająca część gospodarstw to gospodarstwa o powierzchni wynoszącej 7,47 ha. W gospodarstwach rolniczych dominują tradycyjne metody upraw i hodowli. Wiodącą funkcją gminy Ciepielów jest produkcja rolna oparta na glebach III i IV klasy. Przeważają gleby bielicowe i brunatne. W dolinach cieków występują gleby torfowe, mułowo-torfowe oraz murszowe (pochodzenia organicznego). Ze źródeł pozarolniczych utrzymuje się zaledwie 21% ludności gminy.

Gmina położona jest w radomskiej dzielnicy klimatycznej. Dzielnica ta obejmuje stosunkowo wąski pas wzdłuż Wisły od ujścia Pilicy po ujście Wisłoki. Indywidualność tej dzielnicy zaznacza się wyraźnie w rozkładzie elementów termicznych. Jest to obszar wyraźnie cieplejszy w stosunku do terenów położonych na północ i wschód. Dni mroźnych jest mniej niż 50, dni z przymrozkami 115-117. Średnia suma opadów rocznych wynosi 550-650 mm, czas trwania pokrywy śnieżnej do 60 dni. Okres wegetacyjny trwa 210 dni.

Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym Polski J. Kondrackiego gmina Ciepielów położona jest w obrębie Równiny Radomskiej, zbudowanej z czwartorzędowych utworów fluwioglacjalnych i glacialnych, pokrywających formy denudacyjne zbudowane ze skał górnokredowych. W rzeźbie terenu wyróżnia się plejstoceńską wysoczyznę polodowcową, rozciętą przez dolinę Iłżanki z wyraźnie zaznaczonym tarasem zalewowym oraz fragmentami tarasów wyższych występujących w postaci listew przylegających do zboczy wysoczyzny.

Teren gminy Ciepiałów leży w obrębie zlewni Iłżanki, będącej lewym dopływem Wisły. Rzeka Iłżanka przepływająca przez środkową część gminy przyjmuje kilka niewielkich prawobrzeżnych i lewobrzeżnych dopływów, z których największy to Kosówka, zasilająca stawy w Wielgiem. Iłżanka płynie silnie meandrując, w rozległej dolinie częściowo zatorfionej. Wody stojące stanowią znikomy procent powierzchni gminy. Zbiorniki sztuczne to głównie stawy hodowlane. Największe z nich znajdują się na Iłżance w Ciepiałowie oraz jej dopływie w miejscowości Wielgie.

Na obszarze gminy Ciepiałów występują wody podziemne, z których największe znaczenie dla zaopatrzenia w wodę ze względu na znaczne wydajności oraz odpowiednie własności fizykochemiczne mają wody występujące w utworach kredowych. Obszar gminy znajduje się w zasięgu Głównego Zbiornika Wód Podziemnych (GZWP) Nr 405 „Niecka Radomska”.

Aktualna lesistość gminy wynosi ok. 17,07%, stanowiąc wartość znacznie niższą od średniej lesistości Polski, wynoszącej 28%. Gmina Ciepiałów, podobnie jak całe województwo odznacza się szczególnymi predyspozycjami do zwiększenia lesistości ze względu na położenie w środkowym paśmie kraju, charakteryzującym się niską lesistością, deficytem wody, postępującymi procesami erozji oraz stopowieniem krajobrazu. Uwzględniając powyższe - celowe jest działanie w kierunku zwiększenia powierzchni leśnej na obszarze gminy. W obrębie gminy występują obszary i obiekty przyrodnicze chronione. Znajdują się tutaj 2 użytki ekologiczne zlokalizowane na terenie leśnym w nadleśnictwie Zwolień: halizna porośnięta tarniną i głogiem o powierzchni 1,03 ha, halizna-bagno okresowo zalewane wodą o powierzchni 0,37 ha. Zespoły roślinności łąkowo-pastwiskowej tworzą rozległe połacie w północnej i zachodniej części gminy i związane są z dolinami rzecznyymi. W gminie występują pomniki przyrody ożywionej: 4 dęby szypułkowe i 1 lipa drobnolistna.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Ciepiałów jest położony w punkcie przejścia historycznego traktu z Sandomierza do Warszawy przez rzekę Iłżankę. Mieściła się tu siedziba rozległych włości obszarnczych rodziny Kazanowskich. Prywatne miasto założone we wsi Ciepiałów przez rotmistrza Marcina Kazanowskiego w 1548r. pierwotnie nosiło nazwę Grzymałów (od nazwy herbu). Potem, za przywilejem króla Zygmunta Augusta, miasteczko nazwał Ciepiałowem. W 1597 roku Zygmunt III nadał miastu przywilej na założenie cechów rzemieślniczych, dzięki czemu zaczął rozwijać się handel.

Niestety pożar - prawdopodobnie pomiędzy 1597 a 1627 rokiem - zniszczył miasto doszczętnie. W 1627r. Zygmunt Kazanowski uzyskał dla miasta nowe przywileje i wyjednał u króla potwierdzenie przywileju lokalnego, nadającego miastu prawo urządzania targów i czterech jarmarków oraz zwolnienie przez 20 lat z opłat. Około 1770r. Ciepiałów przeszedł w ręce rodziny Denhoffów, a następnie Saguszków. W 1780r. dziedzicem Ciepiałowa został Józef Karczewski starosta Liwski. Za czasów Królestwa Polskiego gmina należała do powiatu iłżeckiego w guberni radomskiej. 13 stycznia 1870r. do gminy przyłączono obszar zniesionego miasta Ciepiałów (1869 roku utracone prawa miejskie).

Podczas drugiej wojny światowej we wrześniu 1939r. pod Dąbrową w gminie Ciepiałów nastąpił jeden z pierwszych mordów żołnierzy Polskich. W okresie okupacji Ciepiałów był żywym ośrodkiem ruchu partyzanckiego, szczególnie grupy Batalionów Chłopskich.

W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie radomskim, po reformie samorządowej należy do województwa mazowieckiego i powiatu lipskiego.

MIEJSCOWOŚCI W GMINIE

Antoniów-Czerwona:

Antoniów - nazwa dzierzawcza, daw. Antoniew. Wieś założona po reformach uwłaszczeniowych w 1895r. we wsi były 23 budynki drewniane, liczyła 182 mieszkańców. W 1924r. powstała szkoła 4-klasowa, gdzie uczyło 2 nauczycieli, uczęszczało ok. 80 uczniów. Obecnie miejscowość jest wsią sołecką - sołectwo Antoniów-Czerwona.

Czerwona - nazwa osady pochodzi od rodzaju podłoża - ziemia czerwona, gliniasta, ruda. W XVI wieku miejscowość należała do parafii Wielgie. Czerwona wraz z wsiami Kunegundów, Marjanów, Edwardów, Pogórze i Bieliny wchodziły w skład folwarku Czerwona. W latach 20-tych XX wieku miejscowość była siedzibą gminy Łaziska w powiecie iłżeckim w województwie kieleckim.

Anusin - nazwa miejscowości wywodzi się zapewne od zdrobnienia imienia Anna - Anusia. Pierwsze zapiski pochodzą z 1884r. według spisu powszechnego z 1921r. wieś należała do województwa kieleckiego, powiatu iłżeckiego i gminy Lipsko, liczyła 217 mieszkańców oraz 30 domów. W czasie II wojny światowej stałych kwater partyzantom z Batalionów Chłopskich użyczały 2 rodziny.

Bąkowa - nazwa miejscowości pochodzi od fauny. Początkowo była to wieś szlachecka, założona najprawdopodobniej w XV w. Jednak dwór na bazie, którego powstała wioska istniał już w XIII w. Na przestrzeni lat wciąż zmieniali się właściciele, a miejscowość rozrastała się. Po I wojnie światowej powstała szkoła, następnie poczta oraz straż pożarna, w latach 60-tych utworzono ośrodek zdrowia i sklep w częściowo ocalałym dworku (w jego holu znajduje się zabytkowy kafłowy piec, a obok w parku rośnie 100-letnia lipa uznana za pomnik przyrody).

Bielany-Pasieki:

Bielany - nazwa pochodzenia etnicznego (dawniej określenie na grupę ludzi, które informowało o charakterystycznych cechach topograficznych zamieszkiwanego terenu). Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z radomskich zapisków sądowych z 1418r. Od początku XVI w. wieś należała do Rusieckich, później dołączona do dóbr Czerwona.

Pasieki - pierwsze napomknięcia o osadzie wywodzą się z 1886r. Nazwa pochodzi od słowa pasieka, co dawniej oznaczało miejsce powstałe w wyniku wyrębu lasu dla pszczoł.

Borowiec - do połowy XIX w. wieś wchodziła w skład dóbr ziemskich Wielgie. U schyłku XIX w. znajdowały się tu zaledwie 3 drewniane budynki oraz leśniczówka (wspomniana kilkakrotnie w powieści „W Wielgiem” Wacława Karczewskiego), rozwój nastąpił w XX wieku. We wsi odkryto późnolatańskie (ostatnie wieki starej ery) stanowiska pieców hutniczych. Ponadto na jej terenie znajduje się grób dwóch poległych żołnierzy radzieckich.

Chotyze - w zapiskach źródłowych określana również jako Chotyle lub Chotyzie. Miejscowość powstała prawdopodobnie u schyłku XV wieku, jej dziedzicem był Jan Krępski. Następnie przeszła w ręce Mikołaja Głogowskiego, kasztelana radomskiego (1662r.), w XVIII/XIX w. właścicielem dóbr był starosta liwski Józef Karczewski. Społeczeństwo w okresie międzywojennym aktywnie uczestniczyło w działalności Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”. Podczas okupacji we wsi wyznaczono kwatery stałe Batalionów Chłopskich. W Chotyzach mieszkał znany działacz ludowy i partyzant BCH - Władysław Owczarek „Bula”.

Ciepielów Kolonia - stanowi drugą część osady Ciepielów. W zapisie sądowym z 1900r. nazwa wsi brzmi Ciepielów A - osada i kolonia B, czasem także Kolonia Ciepielów. Wnioskuje się, że jest to miejscowość o młodszym rodowodzie niż Stary Ciepielów czy Ciepielów. W 1962r. funkcjonowała tu 4-klasowa szkoła podstawowa oraz filia Spółdzielni Usługowo-Wytwórczej (SUW Ciepielów), gdzie rozpoczęto produkcję cegły z gliny, której złoża znajdują się na tym terenie.

Stary Ciepielów -pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1407r., w roku 1413 w zapiskach sądowych widnieje Czepyelow. Właścicielem w wsi była rodzina Ciepielowskich. Z ich inicjatywy powstał nowy kościół pod wezwaniem św. Rocha (rozebrany w 1825r.). W XVI wieku miejscowość wykupili Kazanowscy, a w 1548r. za przywilejem króla założyli miasto Grzymałów (od swojego herbu). Nazwa ta jednak nie utrzymała się. W zapiskach Jana Długosza odnotowano, że na terenie miejscowości znajdował się parafialny drewniany kościół p.w. Św. Krzyża oraz funkcjonowały browar i gorzelnia. Pod koniec XVIII w. osada należała do rodziny Czarneckich. Podczas II wojny światowej znajdowała się tu stała kwatera oddziału konspiracyjnego (w domu Jana Trojackiego ps. „Zaleski”). 6 XII 1942r. przeprowadzono pacyfikację wsi - palono zabudowania pod zarzutem pomocy Żydom. Dwie rodziny - Kowalskich oraz Obuchiewiczów zostały zamordowane. Po II wojnie światowej na terenie miejscowości funkcjonowała w prywatnych domach 4-klasowa szkoła podstawowa. Część mieszkańców założyła spółdzielnię produkcyjną, gdzie hodowano zwierzęta oraz uprawiano nowoczesnymi metodami rośliny, a później w 1990r. uruchomiono stację wykupu tytoniu oraz innych produktów.

Dąbrowa - wieś położona na gruntach dawnego folwarku, który w 1880r. był częścią składową dóbr Ciepielowskich. W czasie II wojny światowej, 8 września 1939r. koło Dąbrowy miała miejsce bitwa między wojskami polskimi a niemieckimi, zakończona klęską. Po walce Niemcy dobijali rannych oraz rozstrzelali około 300 osób wziętych do niewoli. Była to największa

zbrodnia jaka popełnił Wehrmacht na jeńcach wojennych w czasie kampanii wrześniowej. W miejscu, gdzie rozegrała się bitwa, stoi pomnik ku czci pomordowanych, gdzie co roku odbywają się uroczystości patriotyczno-religijne.

Drezno - dawna nazwa to Kolonia-Drezno. Wieś powstała pod koniec XIX w. - okoliczne lasy zostały zakupione przez Żyda, który rozpoczął wyrąb drzew i parcelację ziemi. Część oddał córce Drejnie (Drajnie) - od jej imienia powstała obecnie funkcjonująca nazwa. Hipoteza o przeniesieniu nazwy od miasta Drezno jest mało prawdopodobna, ze względu na brak na tych terenach osadnictwa niemieckiego.

Gardzienice-Kolonia i Stare Gardzienice - dawniej tylko Gardzienice. Nazwa wywodzi się od staropolskiego Gardzina, Gardzinie, Gardzinicy. Pierwsze wzmianki pochodzą z zapisków sądowych z 1418r. Początkowo miejscowość należała do majątku Kazanowskich. W okresie międzywojennym majątek ziemski zakupił Wacław Długosz. W wyniku parcelacji powstały nowe części wsi, które nosiły nazwę kolonii. Po usamodzielnieniu kolonii dodano do niej nazwę wsi macierzystej. W ten sposób powstała miejscowość Gardzienice Kolonia. W 1931r. utworzono Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”, który wspierał działalność oświatową. Podczas II wojny światowej, we wrześniu 1939r. Niemcy spalili 13 gospodarstw, a w listopadzie skonfiskowali majątek Długoszków. W czasie okupacji wielu mieszkańców należało do zgrupowania partyzanckiego BCH „Ośka”. Zorganizowano również kursy tajnego nauczania na poziomie szkoły podstawowej i liceum. Po wojnie założono kółko rolnicze, w którym pracę znaleźli okoliczni mieszkańcy. W Gardzienicach Starych znajdują się późno lateńskie stanowiska pieców hutniczych.

Kałków - osada wymieniana w dokumentach z XV w. jako Kałkow. Nazwa pochodzi prawdopodobnie od osoby Kałka lub Kałek. W XVI w. właścicielem miejscowości była rodzina Kazanowskich, a na przełomie XVIII i XIX w. do starosty liwskiego Józefa Karczewskiego. Według spisu powszechnego z 912r. Kałków składał się z trzech części: Kałków wieś (300 osób i 51 domów), Kałków folwark (25 osób i 5 domów) i Kałków Pod lasem (41 osób i 9 domów). Od 1925r. na terenie wsi działała szkoła powszechna. Szczególną postacią w historii szkoły i miejscowości, była postać Piotra Chlebicza - nauczyciela i kierownika. W okresie II wojny odmówił hitlerowcom podpisania volkslisty, działał w konspiracji Batalionów Chłopskich (pod pseudonimem „Orle”), za co został zamordowany. Po jego śmierci naukę w szkole zawieszono, została wznowiona w 1945r. przez żonę Chlebicza - Stefanię. W późniejszych latach placówka została przekształcona w 3 oddziałową filię szkoły w Ciepeliowie.

Kawęczyn – to wieś królewska, która powstała prawdopodobnie na początku XV wieku po przesiedleniu części poddanych z Świesielic na drugą stronę rzeki Chodcy (obecnie Iłżanka). Legenda związana powstaniem nazwy miejscowości głosi, że przez wieś przejeżdżał król Władysław Jagiełło, który zatrzymał się na nocleg u jednego z mieszkańców. Gospodarz

ucieszony z odwiedzin szlachetnego gościa (nie wiedział jednak, że to król) chciał go jak najlepiej przyjąć. Postanowił wraz z żoną, że zabiją do zjedzenia dla gościa zwierzę. Rozmowę niedokładnie podsłuchał król i ze strachu nie spał całą noc tylko drzemał (kawęczał) pod piecem. Prawdopodobnie od tego zdarzenia pochodzi nazwa. Przez wiele stuleci Kawęczyn był niewielką osadą. W I połowie XVII wieku mieszkało tu tylko 7 rodzin. Dopiero pod koniec XVIII w. wieś rozrosła się. W okresie międzywojennym funkcjonowała 4-oddziałowa szkoła powszechna dla dzieci z Kawęczyna, Zajączkowa oraz Karolowa. Po II wojnie światowej wybudowano murowaną szkołę z czerwonej cegły, która pod koniec lat 60-tych została zlikwidowana.

Kochanów-Sajdy:

Kochanów - wieś założona w drugiej połowie XIX w. - pierwsza pisemna wzmianka pochodzi z 1883r. Miejscowość należała do parafii Kazanów.

Sajdy - wieś włościańska należąca do parafii Kazanów. Podczas II wojny światowej mieszkańcy użyczały stałych kwater partyzantom z batalionów chłopskich.

Kunegundów-Czarnolas:

Czarnolas - nazwa pochodzi od szaty roślinnej. Pierwsze wzmianki o Czarnym Lesie pochodzą z 1880r. Natomiast zapiski o wsi Czarnolas pojawiają się w „Przewodniku po Królestwie Polskim” z 1901r.

Kunegundów - w XIX w. była to osada wchodząca w skład dóbr Czerwona. Podczas II wojny światowej Władysław Wajs „Gospodarz” użyczał partyzantom z BCH stałych kwater.

Łaziska - nazwa wsi oznacza miejsce pod wypalonym lub wykarczowanym pod uprawę lesie. W 1414r. miejscowość należała do rodziny Oleśnickich, później do Głogowskich, następnie do Lipińskich, a na przełomie XIX i XX w. do Anny Boskiej (była czynną działaczką społeczną, dwukrotnie więziona na Pawiaku, za prowadzenie tajnego nauczania podczas wojny oraz przewóz niedozwolonej literatury). Do 1939r. Łaziska były siedzibą gminy. W okresie wojennym mieszkańcy należeli do ZMW „Wici”. Ponadto organizowali działalność oświatową oraz prenumerowali czasopisma ludowe. Społeczność Łazisk była ze sobą zawsze solidarna. W czasie II wojny światowej organizowano czujki na obrzeżach wsi, dzięki czemu mieszkańcy ratowali swoje bydło chowając je w pobliskich lasach przed zarekwirowaniem. Mieszkańcy użyczały również swoich domów na kwatery oddziałów zbrojnych BCH. W latach 1905-1925 na terenie wsi funkcjonowała szkoła, która została przeniesiona do Wielgiego. W 1932r. ponownie utworzono ją w Łaziskach, a po wojnie z dwuizbowego budynku została przeniesiona do dworku, który zachował się do czasów obecnych. Obiekt znajduje się na terenie parku z XIX w. Prowadzi do niego modrzewiowa alejka, która została uznana za zabytek przyrody. W 1969r. pałacyk rozbudowano i przystosowano na potrzeby szkoły.

Marianki - miejscowość położona na gruntach folwarku Nowy Dwór. W XVI-XVIII wieku na obszarze parafii Wielgie istniała wieś Kietlice o nieustalonym do końca położeniu. Być może były to okolice Marianek. W XVI w. założono na jej gruntach folwark Nowodwór (dziś część wsi zwana Nowy Dwór).

Pcin - wieś o średniowiecznym rodowodzie, występująca pod nazwą Pczyn lub Pćcin. Według rejestru podatkowego w 1508r. składała się z trzech odrębnych części: pierwszą wraz z Ciepiewem posiadał Bernard z Ciepiewa, druga - z częścią Ciepiewa - należała do Elżbiety Ciepiewskiej, trzecią - z częścią na Lipie - rozporządzał Mikłusz de Trzemcha. W późniejszych latach miejscowość była własnością rodziny Kazanowskich. W drugiej połowie XVI w. po wielu epidemiach i w wyniku potopu szwedzkiego wieś znacznie wyludniła się. Prawdopodobnie po I wojnie światowej w Pcinie znajdowała się szkoła powszechna, zaś po II wojnie światowej funkcjonowała 4-oddziałowa szkoła podstawowa, która przekształciła się w późniejszych latach w 8-klasową, a do 2002r. w 6-klasową placówkę. W 1956r. powstało państwowe gospodarstwo rolne, które zajmowało się głównie uprawą roli i hodowlą bydła.

Podgórze - nazwa miejscowości wywodzi się od topografii terenu. Wieś powstała z parcelacji dóbr Czerwona.

Podolany - geneza nazwy: mieszkający po doły, tj. zajmujący miejsce charakterystyczne z uwagi na poblizsze dołowy. Wieś należała do dóbr Jawor Solecki.

Ranachów B. - początkowo osada nazywała się Zranachów, dopiero później Ranachów. Jednak pierwotna nazwa wsi brzmiała Pcinolas - od usytuowania jej w pobliżu lasu. Należy więc domniemać, że wieś Ranachów B. składała się z części wsi: Ranachów i Pcin. Według źródeł pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1569r., gdy dziedzicem był Stanisław Ranachowski. W tym czasie powstał folwark. Po odzyskaniu niepodległości powstała szkoła powszechna. W okresie II wojny światowej mieszkańcy wsi: Antoni, Bronisław i Roman Gorczyca, Marcin, Stanisław i Władysław Rudny oraz Stefan Wach zostali rozstrzelani w masowej egzekucji Karolinie (odwet za zamordowanie Volksdeutscha z Karolina).

Rekówka - pierwsze wzmianki o osadzie pochodzą z XVI w. Nazwa wsi wywodzi się prawdopodobnie od dużej ilości raków, które zamieszkiwały pobliskie obszary. Miejscowość wchodziła w skład dóbr Czerwona. Pod koniec XIX w. na terenie wsi funkcjonowały tartak i młyn wodny. W okresie międzywojennym istniała szkoła, która mieściła się w domu prywatnym. W latach 30-tych przeprowadzono komasację wsi. Ważną datą w historii miejscowości jest 6 grudnia 1942r., gdy to niemiecka żandarmeria wymordowała głównie

członków rodzin Kosiorów i Skoczylasów za pomoc udzieloną Żydom. Wielu mieszkańców wsi należało do partyzanckiego zgrupowania Batalionów Chłopskich „Ośka”.

Świesielice - wieś królewska o średniowiecznym rodowodzie. Nazwa miejscowości wywodzi się od imienia Świesiodł. Pierwsze pisemne wzmianki o osadzie pochodzą z XV w. W XVII w. miejscowość należała do dóbr królewskich, dopiero w XIX w. stała się własnością prywatną. W czasie II wojny światowej Niemcy rozstrzelali 26 mieszkańców. Na miejscu zbrodni stoi pomnik wzniesiony ku czci pomordowanych oraz poległych. Szczególnie zasłużonym dla wsi jest założyciel ruchu konspiracyjnego Jan Sońta ps. „Ośka”. Podczas okupacji na terenie miejscowości organizowano tajne nauczanie na poziomie gimnazjum. W latach 60-tych Świesielice należały do największych wsi powiatu lipskiego.

Wielgie - nazwa gwarowa, początkowo Wielkie. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1234r. Osada o wczesnośredniowiecznym rodowodzie - w XIII w. prowadził tędy szlak handlowy z Solca n/Wisłą do Radomia. Wieś podzielona była na dwie części i znajdowały się w niej dwa dwory. Już 1414r. przez właściciela - rodzinę Oleśnickich - ufundowany został drewniany kościół parafialny. Prawdopodobnie w XVI w. wybudowano drugi kościół z czerwonej cegły, który częściowo przetrwał do dnia dzisiejszego i jest kościołem cmentarnym. W okresie międzywojennym w Wielgiem funkcjonował sąd oraz sklep. W niemal każdym domu znajdował się warsztat tkacki, na którym kobiety tkwały płótno i materiały z wełny. W Wiegiem władali Krępscy, Kochanowscy (należało do matki poety Jana Kochanowskiego - Anny), później do końca II Rzeczypospolitej - Karczewscy, którzy w powstaniu listopadowym wystawili swój oddział wojskowy. Karczewscy byli społecznikami: prowadzili we dworze szkołkę dla dzieci chłopskich. W dworku przebywał i był guwernerem Adolf Dygasiński, kształcił dzieci dziedzica oraz przebywającego w majątku Jacka Malczewskiego. W 1925r. założono w Wielgiem Kasę Stefczyka, rok później Kółko Rolnicze i Spółdzielnię Mleczarską. Zorganizowana została również Ochotnicza Straż Pożarna. Ponadto powstała Spółdzielnia Spożywców „Jutrzenka” oraz ZWM „Wici”, a także punkt krawiecki. Do 1935r. Wielgie było typową ulicówką, dopiero po komasacji gruntów wieś rozbudowano w czworobok. Na początku wojny w dworku przebywało około 60 osób chroniących się przed Niemcami. Wiosną 1941r. powstała placówka BCH, a mieszkańcy użyczali stałych kwater. W porozumieniu z dowódcą Zgrupowania BCH „Ośka” w miejscowych kościołach zorganizowano skrytki na broń. Po wojnie majątek Karczewskich został przekształcony w Państwowe Gospodarstwo Rybackie. Przez pewien czas funkcjonowała także Gromadzka Rada Narodowa, ponownie Kółko Rolnicze oraz Wiejskie Koło Teatralne. Ozdobą miejscowości są stawy rybne oraz aleja kasztanowa w parku, gdzie znajduje się cenny pomnik przyrody - 600-letni dąb. W 1991r. Muzeum Wsi Radomskiej zakupiło od wsi drewnianą dzwonnice pochodzącą z około 1870r. W 1993r. rozebrano zabytkową świątynię (zabytek klasy III), a obok postawiono nowy kościół murowany. Trzy zabytkowe ołtarze z drewnianej świątyni zdobią jego wnętrze. Bogatą historią może poszczycić się również szkoła i straż pożarna.

Wólka Dąbrowska - wieś założona została przez kolonistów w XVI w. W 1938r. funkcjonowała cegielnia polowa. W czasie II wojny światowej mieszkańcy wsi brali czynny udział w walkach przeciwko okupantowi. Jedną z placówek BCH miała tu swoją siedzibę. Obok Wólki Dąbrowskiej został rozstrzelany przez żandarmerię niemiecką jeden z głównych organizatorów Zgrupowania Partyzanckiego Batalionów Chłopskich „Ośka” - Józef Owczarek „Posępny”.

SŁAWNE OSOBY ZWIĄZANE Z GMINĄ CIEPIELÓW

Adolf Dygasiński - guwernant na dworze Karczewskich w Wielgiem (ur. 07.03.1839r. w Niegodstowicach k. Pińczowa, zm. 03.06.1902r. w Grodzisku Mazowieckim). Był powieściopisarzem - jeden z głównych przedstawicieli naturalizmu w literaturze polskiej, publicystą, pedagogiem. Dygasiński studiował w Szkole Głównej w Warszawie językoznawstwo, przyrodę i geografię. W 1863r. brał czynny udział w powstaniu styczniowym, dwukrotnie był więziony. Niedostatki finansowe, nie pozwoliły mu na kontynuowanie studiów i dlatego podejmował się pracy guwernera na dworach ziemiańskich, był między innymi wychowawcą malarza symbolisty Jacka Malczewskiego na wspomnianym dworze Karczewskich w Wielgiem. W latach 70-tych XIX w. był nauczycielem w kilku szkołach w Warszawie, jednak pod zarzutem prowadzenia zajęć w języku polskim odebrano mu prawo zawodu. W tej sytuacji ponownie podjął się pracy, jako prywatny nauczyciel. W tym okresie pisywał do prasy warszawskiej, głównie o tematyce pedagogicznej. W wieku 44 lat zadebiutował jako pisarz, jego nowele wydrukował „Przegląd Tygodniowy”. W tym czasie trafił do kolegium redakcyjnego tygodnika „Wędrowiec”, następnie stał się jego współredaktorem. Współpracował również z czasopismem „Głos”. W czasie swojej kariery literackiej napisał szereg nowel i powieści, od 1884r. jego utwory ukazywały się w formie książkowej i cieszyły się powodzeniem, były nawet tłumaczone na rosyjski i niemiecki. W swojej twórczości bardzo często poruszał tematykę życia mieszkańców wsi i małych miasteczek, podkreślając wspólnotę losów ludzi i zwierząt. Niektóre, najważniejsze pozycje z twórczości Dygasińskiego: „Wilk, psy i ludzie”, „Na pańskim dworze”, „Na warszawskim bruku”, „Listy z Brazylii” (opisujące losy emigrantów, 1900r.), „Gody życia”.

Wacław Karczewski (pseud. Marian Jasieńczyk), ur. 1855r. w Woli Siennieńskiej w radomskim, zm. 14.09.1911r. w Krakowie. Był dramaturgiem, powieściopisarzem, publicystą (współpracownikiem m.in. „Kuriera Warszawskiego”), w latach 1900- 1910 pełnił funkcję bibliotekarza w Muzeum Polskim w Rapperswilu. Najbardziej jego popularną powieścią jest powieść z życia ludu „W Wielgiem” - uważana za pierwowzór „Chłopów” Reymonta.

Portret Wacława Karczewskiego autorstwa Jacka Malczewskiego

„Autoportret w zbroi”, Jacek Malczewski

Jacek Malczewski herbu Tarnawa (ur. 15.07.1854r. w Radomiu, zm. 8.10.1929r. w Krakowie) - polski malarz, jeden z głównych przedstawicieli symbolizmu przełomu XIX i XX w. oraz jednocześnie artysta, który pozostawił po sobie najwięcej autoportretów. Do 13-go roku życia wychowywany był przez rodziców Julina i Marii z Korwin Szymanowskich. Ojciec był generalnym sekretarzem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego guberni radomskiej, a matka córką byłego oficera wojsk napoleońskich Aleksandra. W 1867r. rodzice wysłali Jacka do majątku wuja Feliksa Karczewskiego w Wielgiem, gdzie był uczniem Adolfa Dygasińskiego. 17-letni Malczewski przeprowadził się do Krakowa, gdzie uczył się w gimnazjum oraz został wolnym słuchaczem Szkoły Sztuk Pięknych, potem na prośbę Jana Matejki tylko studiował w SSP. W 1875r. wyjechał na dalsze studia do Paryża, 2 lata później znów wrócił do pracowni Matejki. Zwiedził Włochy, Lwów, Podole, Monachium, wziął udział w wyprawie archeologicznej do Azji Mniejszej. W 1887r. ożenił się z córką krakowskiego aptekarza Marią Gralewską, w 1888r. urodziła mu się córka Julia, a w 1892r. syn Rafał (później także malarz). Malczewski angażował się w działalność pedagogiczną w SSP i na kursach im. Baranieckiego (ucząc malarstwa kobiety). W 1897r. został obok Teodora Axentowicza, Józefa Mehoffera i Stanisława Wyspiańskiego jednym z założycieli Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”. W 1900r. po konflikcie z Julianem Fałetem opuścił krakowską ASP, w tym czasie organizował liczne wystawy i podróżował m.in. do Włoch. 10 lat później wrócił na uczelnię i w 1912r. aż do wybuchu wojny był jej rektorem. Okupację spędził w Wiedniu, w latach 1916-1921 był profesorem na ASP, jubileusz 70-lecia życia i 50-lecia pracy malarskiej obchodził organizując wystawy swoich obrazów w Krakowie, Lwowie, Warszawie i Poznaniu. Został odznaczony Orderem Polonia Restituta IV klasy, uhonorowany Wielkim Złotym Medalem na Wystawie Krajowej w Poznaniu oraz otrzymał nagrodę artystyczną miasta Warszawy. Pod koniec życia artysta stracił wzrok. Został pochowany w Krypcie zasłużonych na Skałce w Krakowie zgodnie z ostatnim życzeniem we franciszkańskim habicie tercjarskim.

Najczęstszymi motywami w jego malarstwie były: motyw śmierci, mitologii, motywy autobiograficzne, bardzo silne były wątki patriotyczne. Symbolistyczne wizje mieszały się w typowo polskim krajobrazie z mitologicznymi potworami tworząc sugestywne, wyraziste, czasem melancholijne tematy. Najbardziej znane obrazy Malczewskiego to cykle: „Zatruta studnia”, „Polonia” „Moje życie”.

5.2.2. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne

Zgodnie z art. 3 pkt 14 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków opiece nad zbytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840) krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Krajobraz kulturowy to swego rodzaju niepowtarzalny, indywidualny wizerunek miejsca, będący syntezą elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody.

Ochrona krajobrazu kulturowego jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców, identyfikującej jednostkę z określonym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, bazującej na świadomości historycznej i tradycji z nią związanej.

Dziedzictwo materialne stanowi zasadniczą część krajobrazu kulturowego. Wśród istotnych, budujących go elementów znajdują się zabytki. Gmina Ciepiałów może poszczycić się ważnymi obiektami zabytkowymi definiującymi jej przeszłość i określającymi współczesną pozycję. Świadomość tego bezcennego kapitału powinna towarzyszyć społeczności lokalnej, także władzom samorządowym, stanowiąc dla nich inspirację do zbudowania strategii lokalnej, wykorzystującej potencjał zabytków, jako swoistego generatora inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych.

Na kształtowanie się struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Ciepiałów w największym stopniu wpływ miały elementy infrastruktury komunikacyjnej o znaczeniu ponadlokalnym. Obszar gminy ma kształt wrzecionowaty o położeniu równoleżnikowym. Główny ośrodek obsługi gminy - Ciepiałów - położony jest niemal centralnie, w promienistym układzie komunikacyjnym łączącym miejscowość gminną z innymi miejscowościami, w tym drugą miejscowością - Wielgie. Miejscowość ta położona jest w północno-zachodniej części gminy i może stanowić ośrodek pomocniczy obsługi gminy.

Układ osadniczy gminy związany jest z systemem komunikacyjnym, rozlokowany jest w miarę równomiernie. W zagospodarowaniu przestrzennym gminy dominuje zabudowa ulicowa, miejscowości (zwłaszcza te zlokalizowane przy ważniejszych szlakach komunikacyjnych w gminie) są rozciągnięte wzdłuż drogi głównej i dróg pobocznych, bez zaznaczenia widocznego centrum wsi. Taki układ posiadają: Wielgie, Bąkowa, Łaziska, Gardzienice, Drezno i inne mniejsze miejscowości. W miejscowościach gdzie pozostały zespoły pałacowe wraz z parkami (Wielgie, Bąkowa, Łaziska i Gardzienice) są one zwykle zlokalizowane w oddaleniu od innej zabudowy. Miejscowości w gminie mają charakter wiejski, gdzie dominuje skoncentrowana zabudowa mieszkaniowa, głównie zabudowa jednorodzinna (domy wolnostojące prywatne, mieszkania starej i nowej zabudowy) oraz zabudowa

zagrodowa. Przeważają domy i zagrody ustawione frontem w stosunku do dróg. Widoczne jest coraz większe zaangażowanie mieszkańców w poprawę estetyki domu i posesji.

Układ przestrzenny małomiasteczkowy posiada miejscowość Ciepiałów. Od czworobocznego rynku o zabudowie ścisłej odchodzą pod kątem prostym ulice nie tworząc dalej geometrycznej sieci. W chwili obecnej miejscowość rozrasta się wzdłuż starych ulic oraz wzdłuż silnie zmeandrowanych uliczek łączących ważniejsze szlaki.

Głównym szlakiem komunikacyjnym gminy jest droga krajowa nr 79 Warszawa -Piaseczno – Góra Kalwaria –Kozienice -Zwoleń -Lipsko -Sandomierz –Tarnobrzeg –Kraków –Katowice - Bytom. Pozostała sieć tworzą odcinki dróg powiatowych oraz drogi gminne. Układ sieci drogowej w gminie nie zmienia się, podobnie jak nazwy miejscowości mające uwarunkowania historyczne i tradycyjne.

CMENTARZE

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Odznaczając się wyjątkowym charakterem „sacrum”, wpływają na określenie „genius loci” danej miejscowości. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie: historycznej parcelacji, historycznego rozplanowania, zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia. Na cmentarzach znajduje się wiele cennych historycznie pomników, a także pomniki upamiętniające ofiary I i II wojny światowej. Cmentarze zlokalizowane na terenie gminy Ciepiałów:

- cmentarz rzymsko-katolicki w miejscowości Ciepiałów z I połowy XIX wieku,
- cmentarz rzymsko-katolicki z kaplicą w miejscowości Czerwona z początku XX wieku,
- cmentarz rzymsko-katolicki w miejscowości Wielgie z XIX wieku.

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Miejsca Pamięci Narodowej na terenie gminy Ciepiałów związane są z ruchem narodowo-wyzwoleńczym głównie w czasie II wojny światowej, a także martyrologią i męczeństwem mieszkańców gminy podczas ostatniej wojny. Miejsca Pamięci Narodowej w gminie to:

- Ciepiałów, Plac Zwycięstwa 37, pomnik płk Jana Sołty „Ośka”,
- Ciepiałów, ul. Papuzińskiego, cmentarz rzymsko-katolicki, Pomnik Jana Futro - lotnika poległego w 1939r.,
- Ciepiałów, ul. Papuzińskiego, cmentarz rzymsko-katolicki, Miejsce Pamięci Narodowej na Cmentarzu dla uczczenia poległych w II wojnie światowej,
- Ciepiałów, Czachowskiego 1, tablica pamiątkowa na budynku Urzędu Gminy, ku czci walk Batalionów Chłopskich w latach 1942-1944,
- Ciepiałów, ul. Podłącze, Miejsce Pamięci Narodowej - pomnik pamięci ok. 600 osób pomordowanych w latach 1939-1945,

- Dąbrowa - Miejsce Pamięci Narodowej dla uczczenia żołnierzy polskich 74 Górnoląskiego Pułku Piechoty z Lublińca pod dowództwem majora Pelca poległych i pomordowanych w walce z Wermachtem w dniu 8 września 1939r.

- Dąbrowa - Miejsce Pamięci Narodowej dla uczczenia 300 jeńców pomordowanych po walce z Wermachtem w dniu 8 września 1939r.

Ewidencję dodatkową cmentarzy i Miejsc Pamięci Narodowej na terenie gminy stanowi Załącznik Nr 1.

5.2.3. Zabytki nieruchomości

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek nieruchomy to nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Poniżej opisano zabytki nieruchomości wpisane do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego z terenu gminy Ciepiałów:

Bąkowa

- ✓ budynek dworu wraz z parkiem, XIX, nr rej.: 142/A z 05.03.1982r.:
 - dwór,
 - park, nr rej.: 746 z 20.12.1957r. i nr rej. jak wyżej

Ciepiałów

- ✓ kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża, 1923-39, nr rej.: 338/A z 10.04.1986r.
- ✓ synagoga, XIX, nr rej.: 144/A z 15.03.1982r.

Łaziska

- ✓ park dworski, poł. XIX, nr rej.: 739 z 20.12.1957r. oraz 350/A/86 z 24.10.1986r.

Stary Ciepiałów

- ✓ park, XVIII, nr rej.: 742 z 20.12.1957r.

Wielgie

- ✓ kościół cmentarny p.w. św. Wojciecha, nr rej.: 331/A z 21.06.1967r. oraz 180/A z 15.10.1982r.
- ✓ park, XVIII, nr rej.: 745 z 20.12.1957r.

Rekówka

- ✓ część nieruchomości - piwnica przy domu nr 36 nr rej.: A-1300 z 12.06.2015r.

Wymienione wyżej obiekty objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840).

Bąkowa – dwór i park

Dwór i park – stan obecny

Dwór w Bąkowej został wybudowany w 1905 roku przez Stanisława Domańskiego. W końcu XVIII wieku miejsce dobra zwane Bąkową Solecką należały do rodziny Lipińskich. Pod koniec XIX wieku posiadłość należała już do rodziny Czarneckich. Wraz z posagiem Janiny z Czarneckich przeszła w posiadanie Stanisława Domańskiego (w rękach tej rodziny majątek pozostawał aż do zakończenia II wojny światowej). Pod koniec lat 20-tych XX wieku dwór należał do Janiny Domańskiej (ziemia liczyła wtedy 607 hektarów). Właściciele dworu zmarli w czasie II wojny. Obecnie dwór jest niezamieszkały i opuszczony, pozostaje w stanie ruiny. Przed samym dworem poprowadzono nową drogę, wyraźnie degradując jego otoczenie.

Wygląd dworu: dwór murowany z cegły i otynkowany, posadowiony na planie prostokąta, o regularnej bryle. Parterowy, podpiwniczony, z poddaszem nakrytym dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa 7 osiowa z 3 osiową częścią środkową poprzedzoną drewnianym, wydatnym gankiem wspartym na czterech drewnianych słupkach posadowionych na murowanych, czworobocznych cokółkach. Ganek nakryty dachem dwuspadowym. Wystrój elewacji ograniczony do prostych naczółków nadokiennych. Całość skomponowana w stylu klasycznym.

Dawniej wokół dworu rozciągał się park krajobrazowy z pomnikowymi dębami. Dziś park jest w stanie dziczycy.

Ciepielów – kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego

Kościół wraz z zabytkowym krzyżem i tablica nagrobkowa

W skład zespołu kościelnego wchodzi: kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego (murowany w latach 1923-1939), plebania (1901r.), organistówka (1928r.) ogrodzenie kościoła z przełomu XIX/XX w., pomnik nagrobny (1871r.). Kościół powstał na terenie kościoła drewnianego z 1326r., według projektu Stanisława Wąsa i jest przykładem neogotyckiej architektury sakralnej okresu międzywojennego. Wewnątrz kościoła znajdują się elementy wystroju z XVIII wieku.

Ciepielów – synagoga

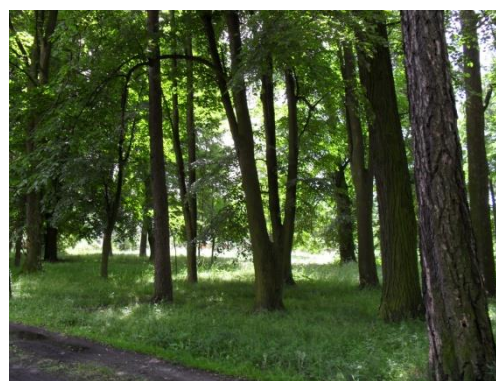
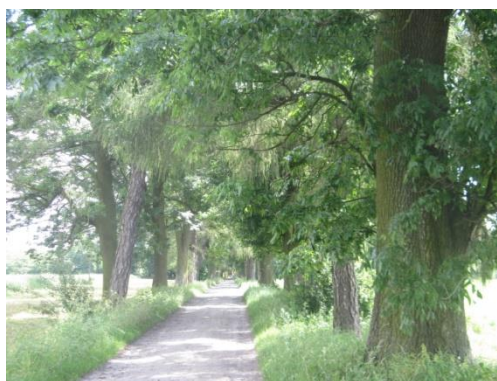

Obecny stan synagogi

W latach 1843-1870 na terenie Ciepielowa znajdowała się drewniana synagoga. Bezpośrednią przyczyną budowy obecnie istniejącej bożnicy był pożar miasta 29 kwietnia 1886r. Cztery miesiące później architekt powiatowy iłżecki Lucjan Mierzejewski ukończył plany nowego, murowanego już budynku. W marcu 1887r. Żydzi ciepielowscy przystąpili do odbudowy spalonego budynku. Prace budowlane trwały do 1891r. Jednak już 26 lat później, 9 lipca 1915r. bożnica spłonęła w wyniku działań wojennych. Synagogę odbudowano w 1929r. Prace wykończeniowe we wnętrzach trwały do 1932r. Po II wojnie światowej budynek przejęła Gminna Spółdzielnia Rolnicza w Ciepielowie, która adaptowała budynek na cele magazynowe. Obecnie budynek nie jest zagospodarowany, znajduje się w stanie ruiny.

Pierwotnie synagoga była usytuowana przy placu położonym w pd.-wsch. części rynku. Obecny budynek znajduje się przy ul. Źródlanej 9. Działka, na której stoi bocznicą ogrodzona jest siatką metalową. Synagoga to założona na planie prostokąta, piętrowa niepodpiwniczona, zbudowana z czerwonej cegły, przykryta czterospadowym łamanym dachem polskim krytym wtórnie blachą.

Łaziska – park dworski

Aleja starodrzewu i fragment parku w Łaziskach

Park założony został w poł. XIX w. jako otoczenie dworu, którego ostatnią właścicielką była Anna Boska. Park posiada piękny, stary drzewostan, prowadzi do niego długa modrzewiowa aleja.

Stary Ciepeliów – park

Pozostałości parku w Ciepeliowie

W chwili obecnej w Starym Ciepeliowie pozostały jedynie fragmenty zadrzewień z XVIII-wiecznego parku podworskiego.

Wielgie - kościół cmentarny p.w. św. Wojciecha

Kościół i zabytkowy nagrobek na cmentarzu grzebalnym w miejscowości Wielgie

Kościół cmentarny p.w. św. Wojciecha wniesiony został najprawdopodobniej w XVI w., zbudowany jest z cegły, nietynkowany. Orientowany. Kościół posiada jedną nawę z węższym prezbiterium zamkniętym półkoliście oraz nowszą prostokątną kaplicą Matki Boskiej Różańcowej od południa oraz taką samą kruchtą od zachodu. Kościół znajduje się na wzniesieniu na terenie cmentarza grzebalnego.

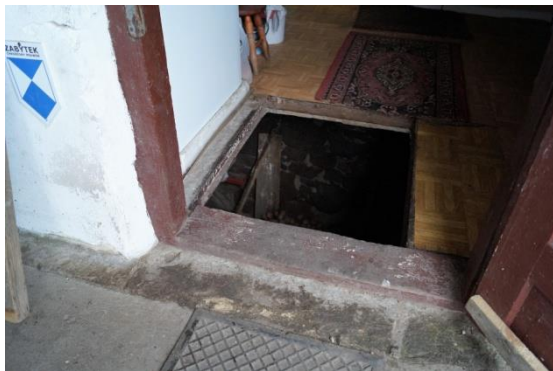
Wielgie – park

Stan parku podworskiego w Wielgim

Park w Wielgim pochodzi z XVII w. Znajdują się tu cenne okazy przyrodnicze: aleja kasztanowa i 660 letni dąb (pomnik przyrody – 630 cm w obwodzie i 27 m wysokości). Dawniej w parku znajdował się dwór Karczewskich rozebrany po wprowadzeniu reformy rolnej w 1944r. i eksmitowaniu ówczesnych właścicieli. Po dworku została aleja kasztanowa i piwnica. Nieopodal parku są obory, suszarnia chmielu i kurnik (ptaszarnia) należące niegdyś do dziedzica.

Rekówka – część nieruchomości - piwnica przy domu nr 36 (miejsce upamiętniające ważne wydarzenie historyczne)

Obecny stan piwnicy

Część nieruchomości - piwnica przy domu nr 36 w Rekówce, w której ukrywano Żydów w czasie II wojny światowej została wpisana do rejestru zabytków, jako miejsce upamiętniające ważne wydarzenie historyczne. W czasie II wojny światowej w piwnicy w Rekówce rodziny Skoczylasów i Kosiorów ukrywały Żydów - swoich przedwojennych sąsiadów. Podobną pomoc żydowskim znajomym świadczyli Polacy w Starym Ciepeliowie. Udało się do grudnia 1942 roku, do czasu, gdy dowiedzieli się o tym okupanci. 6 i 7 grudnia hitlerowcy zamordowali m.in. siedmioosobową rodzinę Kowalskich i sześcioosobową rodzinę Obuchowiczów w Starym Ciepeliowie oraz 14 osób z rodziny Kosiorów i małżeństwo Skoczylasów z Rekówki, a także ukrywanych przez nich Żydów. Łącznie

zginęło 33 Polaków – mężczyzn, kobiet i dzieci. Zostali spaleni żywcem albo zastrzeleni i wrzuceni do ognia. Jest to miejsce upamiętniające ważne wydarzenie historyczne, będące materialnym i niematerialnym świadectwem zbrodni hitlerowskich, dokonywanych na Polakach za pomoc udzieloną Żydom w czasie II wojny światowej.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki ruchome obecne na terenie gminy Ciepielów stanowią wyposażenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków, głównie kościołów.

W kościele parafialnym p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Ciepielowie znajdują się elementy wyposażenia z XVIII wieku, m.in.: tabernakulum drewniane, chrzcielnica drewniana z 1726r. oraz obraz Matki Boskiej Miłosiernej. Obiekty wchodzące w skład wystroju i wyposażenia w kościele parafialnym w Ciepielowie (20 obiektów) zostały wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 31/B/82 z dnia 3 września 1982r.

W kościele cmentarnym w Wielgiem znajduje się m.in.: ołtarz główny o charakterze późnogotyckim z XIX w., malowana predella ze scenami Zwiastowania i Hołdu Trzech Króli z 1 połowy XVII w., obrazy: Matki Boskiej Różańcowej i św. Franciszka z XVIII w., postać św. Wojciecha z początku XVII w. oraz krucyfiks ludowy. Obiekty wchodzące w skład wystroju i wyposażenia w kościele cmentarnym w Wielgiem (6 obiektów) zostały wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 27/B/82 z dnia 27 sierpnia 1982r.

W kościele parafialnym w Wielgiem znajdują się m.in. trzy zabytkowe ołtarze (barokowe i rokokowe) z drewnianej świątyni z 1414r.. Obiekty wchodzące w skład wystroju i wyposażenia w kościele parafialnym w Wielgiem (51 obiektów) zostały wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 28/B/82 z dnia 27 sierpnia 1982r.

W obiektach dawnych dworów w Łaziskach i Gardzienicach nie zachowały się ruchome obiekty zabytkowe związane z wyposażeniem. W dworze w Bąkowej jedynym zachowanym elementem wystroju wnętrza jest piec kaflowy.

Nie zachowały się zabytki ruchome związane z obiektami wystroju wnętrza synagogi czy łaźni żydowskiej.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Ciepielów.

Stanowiska archeologiczne z terenu gminy Ciepielów zostały odkryte m.in. na podstawie badań Archeologicznego Zdjęcia Polski, które były realizowane w latach 70-tych i 80-tych

XX wieku. Karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych znajdują się w archiwum dokumentacji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy rozkłada się na powierzchni 7 obszarów AZP: 78-70, 78-71, 78-72, 77-71, 77-72, 76-72, 76-71.

Na terenie gminy Ciepiałów odnotowano i zewidencjonowano 91 stanowisk archeologicznych pochodzących z różnych okresów, głównie ze śladami osadnictwa, nie posiadające własnej formy terenowej. Żadne ze stanowisk nie są wpisane do Rejestru Zabytków Archeologicznych Województwa Mazowieckiego. Spis stanowisk archeologicznych w GEZ stanowi załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne znajdujące się w rejonie miejscowości Ciepiałów Podłącze stanowią skupisko osad kultury łużyckiej, przeworskiej i pucharów lejkowych.

Najbardziej znaczącym stanowiskiem archeologicznym jest odkryta osada hutnicza w Gardzienicach położona na prawym brzegu Łżanki. Związana jest ona z ośrodkiem hutnictwa świętokrzyskiego. W czasie badań archeologicznych stwierdzono istnienie budynków mieszkalnych, wśród których wystąpiły 2 piecowiska i 1 mielerz. W pierwszym piecowisku odkryto pozostałości 4 pieców, w drugim – 5. Piece te nie były uporządkowane (nie troczyły szeregów). W mielerzu wytwarzano węgiel drzewny służący do wytopu żelaza. Znalezione w osadzie fragmenty ceramiki pozwoliły na datowanie stanowiska na młodszy okres przedrzymski – wczesny okres wpływów rzymskich, tj. od II do IV wieku naszej ery. W tym czasie powstał i działał głównie na terenie dzisiejszych Gór Świętokrzyskich nie mający sobie równego ośrodek produkcji żelaza – według przeprowadzonych badań teren obejmował obszar ok. 800 km² i przebiegał na północ od grzbietu Łysogór aż po Łżę, Lipsko i Gardzienice. Stanowisko to jest znane z badań PAK Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwatorskiej Zabytków oddz. Łódź.

Według zapisów „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Ciepiałów” szczególnej ochronie podlegać powinny stanowiska i strefy archeologiczne. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub w decyzjach administracyjnych powinno się uwzględniać położenie tych stanowisk. Wszelkie prace inwestycyjne w granicach stanowisk archeologicznych wymagać będą uzgodnień z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W razie konieczności powinny zostać zapewnione badania archeologiczne, których zakres i rodzaj określi MWKZ. Mogą to być badania:

- powierzchniowe (polegające na prospekcji terenowej obszaru planowanej inwestycji w celu odkrycia widocznych zabytków archeologicznych - znalezisk na powierzchni bądź form terenowych),
- nadzór archeologiczny (polegający na stałej obecności archeologa w miejscu prowadzenia inwestycji, jego zadaniem jest udokumentowanie wszystkich obiektów mogących mieć charakter zabytkowy, a także wstrzymanie prac w przypadku natrafienia na nieruchomy zabytek archeologiczny bądź ruchomy wymagający konsultacji z konserwatorem),
- badania wykopaliskowe (najbardziej inwazyjna metoda, polegająca na eksploracji nawarstwień stratygraficznych i znajdujących się w nich obiektów oraz konstrukcji),

- badania sondażowe (polegające na otwarciu niewielkiego wykopu w celu weryfikacji obecności stanowiska archeologicznego).

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Ciepiałów brak obiektów i zbiorów muzealnych.

W 1991r. Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu (ul. Szydłowiecka 30) zakupiło drewnianą dzwonnice, która znajdowała się przy kościele parafialnym p.w. Bożego Ciała w Wielgim. Kościół został rozebrany bez zezwolenia konserwatorskiego w 1993r. Dzwonnica pochodził z około 1870r. jest drewniana o konstrukcji słupowej, czworoboczna, nieznacznie zwężająca się ku górze. Jest obita od dołu gontami, nakryta dachem czterospadowym gontowym. Dzwonnica zbudowana była bez użycia gwoździ. W dzwonnicy umieszczone były trzy dzwony: pierwszy odlany w 1618r. przez Gerharda Bennincka w Gdańsku, drugi z 1723r., trzeci odlany w 1757r. przez Jana Antoniego Gottera w Gdańsku.

Nie ma informacji czy jakiegokolwiek inne zabytkowe objekty czy zabytki ruchome z terenu gminy znajdują się w obiektach muzealnych w regionie, czy Polsce.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- *tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,*
- *spektakle i widowiska,*
- *zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,*
- *wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,*
- *umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.*

Na terenie gminy Ciepiałów dziedzictwo niematerialne zostało zachowane i jest kultywowane poprzez m.in.: zachowanie obrzędowości i tradycji związanych z świętami kościelnymi, zachowanie obrzędowości ludowej oraz silną tradycję patriotyczną.

Tradycje kościelne kultywowane są przez kościoły parafialne oraz koła przy nich utworzone oraz przez mieszkańców gminy. Obrzędowość kościelna to nie tylko uczestnictwo w świętach roku liturgicznego, ale i dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne (porządkowanie i strojenie), cmentarze. Z obrządkami kościelnymi wiążą się uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijno-patriotyczną. W gminie obchodzone są

corocznie uroczystości pod pomnikiem ofiar września w Dąbrowie oraz przy innych Miejscach Pamięci Narodowej.

Główną jednostką kulturotwórczą chroniącą dziedzictwo gminy jest Gminna Biblioteka Publiczna w Ciepeliowie (lokalizacja budynek OSP Ciepeliów) z Filią Biblioteczną w Wielgiem (lokalizacja Dom Ludowy w Wielgiem). Biblioteka gromadzi zbiory o charakterze uniwersalnym, obejmującym literaturę piękną polską i obcą dla dzieci, młodzieży i dorosłych, literaturę popularnonaukową, literaturę dotyczącą regionu. Księgozbiór jest systematycznie uzupełniany i aktualizowany z uwzględnieniem potrzeb, zainteresowań i poszukiwań czytelników. Biblioteka oferuje swoim czytelnikom wystawy książek, malarstwa; spotkania ze znanymi ludźmi; spotkania dla najmłodszych czytelników i lekcje biblioteczne; spotkania poetyckie; cykliczny konkurs recytatorski pt.: „Mały człowiek dużo potrafi”, kącik dla malucha w bibliotece (zabawki, puzzle, mini czytelnia), głośne czytanie w ramach ogólnopolskiej akcji „Cała Polska czyta dzieciom”.

Biblioteka sprawuje bezpośrednią opiekę nad Zespołem Ludowym „Po Co Ci To?”, reprezentującym gminę Ciepeliów na dożynkach i innych imprezach środowiskowych. Zespół prezentuje pieśni i gawędy pochodzące z Wielgiego i z okolic doliny rzeki Łżanki, a także własne kompozycje. Na repertuar składają się również pieśni patriotyczne i kościelne oraz skecze i monologi zasłyszane i zbierane od starszych pokoleń. Kapela może się poszczycić licznymi sukcesami i zdobytymi nagrodami na festiwalach folkloru, twórczości ludowej czy produktów regionalnych. W budynku Gminnej Biblioteki Publicznej w Ciepeliowie odbywają się spotkania Koła Emerytów i Inwalidów w Ciepeliowie „RAZEM RAŻNIEJ”, ponadto jest siedzibą Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych Koło Gminne w Ciepeliowie, Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów Oddział Rejonowy w Ciepeliowie.

Tradycje ludowe zachowywane są w zespołach obrzędowych, kapelach ludowych czy zespołach śpiewających oraz w Kołach Gospodyń Wiejskich - nieformalnych grupach kobiet, prowadzących społeczną działalność w zakresie kultury i tradycji. Celem ich aktywności jest m.in. integracja lokalnej społeczności, kultywowanie dawnych obyczajów, zachowanie dziedzictwa regionalnego poprzez organizację warsztatów kulinarnych i plastycznych, promocja zdrowego odżywiania i zdrowego trybu życia oraz promowanie gminy Ciepeliów w wielu wydarzeniach na szczeblu regionalnym i ponadregionalnym. W miejscowości Wielgie istnieje działający przy Kole Gospodyń Wiejskich zespół ludowy „Po co ci to?” oraz zespół dziecięcy „Ulijanki”. Ponadto tradycyjną obrzędowość oraz historię regionu poznają uczniowie szkół na terenie gminy uczestniczące w uroczystościach, apelach, konkursach.

W gminie nie zapomina się również o historii przedwojennej i wojennej, kiedy w gminie zamieszkiwała znaczna liczba ludności żydowskiej. Organizowane są konkursy, prelekcje i spotkania z historykami dla uczniów.

Jednym z ważnych osiągnięć w celu upamiętnienia historii jest wynik programu Instytutu Pamięci Narodowej oraz Narodowego Centrum Kultury „Życie za Życie” - film dokumentalny fabularyzowany z 2009 roku w reżyserii Macieja Pawlickiego i Arkadiusza Gołębiowskiego

„Historia Kowalskich”. Film opowiada historię z roku 1942, kiedy rodziny Kowalskich, Obuchowiczów, Kosiorów i Skoczylasów zostały żywcem spalone przez Niemców za ukrywanie Żydów. Egzekucja wykonana była 6 i 7 grudnia 1942r. i łącznie spalono 33 osoby, w tym większość dzieci. Niemiecka polityka w czasie II wojny światowej zakładała pozbawienie ludności żydowskiej niezbędnych do życia środków, a docelowo - jej zagładę. Niezbędna była pomoc ludności polskiej. Konstrukcja filmu opiera się na fabularnej inscenizacji wydarzeń wzbogaconej o relacje świadków tamtych tragicznych wydarzeń oraz wspomnień członków rodzin zamordowanych.

Z historią gminy związane są życiorysy kilku znanych osób. Przede wszystkim związki pisarzy Adolfa Dygasińskiego i Władysława Karczewskiego oraz malarza Jacka Malczewskiego z miejscowością Wielgie. Gmina Ciepiałów należy do Lokalnej Grupy działania „Dziedzictwo i Rozwój”, które wraz ze Stowarzyszeniem „Sycyna” organizuje w regionie szereg inicjatyw kulturotwórczych, m.in. w Wielgiem odbywają się seminaria w ramach Ogólnopolskich Dni Literatury.

Na terenie gminy Ciepiałów zaznacza się ponadto silna tradycja związana z pożarnictwem. W gminie działają jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej typu S. Są to OSP Ciepiałów (będąca w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym), OSP Antoniów, OSP Bąkowa, OSP Bielany oraz OSP Łaziska.

Rozwój kulturalny i budowanie wspólnoty mieszkańców gminy odbywa się również poprzez organizację na jej obszarze imprez cyklicznych o zasięgu lokalnym oraz regionalnym w miejscowości gminnej i innych miejscowościach.

Ponadto na terenie gminy Ciepiałów, na rzecz jej mieszkańców, działają organizacje pozarządowe z siedzibą poza gminą Ciepiałów:

- Związek Gmin nad Łżanką obejmujący swoim zasięgiem pięć gmin i cztery powiaty: Mirów (powiat szydłowiecki), Łża (powiat radomski), Kazanów (powiat zwoleński), Ciepiałów oraz Chotcza (powiat lipski). Jest to najstarszy związek gmin na terenie subregionu radomskiego. Celem działania Związku jest między innymi ochrona środowiska doliny rzeki Łżanki, dbałość o czystość rzeki, rozwój turystyki, przedstawienie walorów i promocja gmin wchodzących w skład związku. Bardzo ważną rolą jest informacja i edukacja ekologiczna społeczności lokalnej w zakresie dziedzin należących do zakresu działania

- Lokalna Grupa Działania – Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój w Zwoleniu, która działa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, uwzględniając ochronę oraz promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, rozwój turystyki oraz popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych, a także uwzględnia promocję wykształcenia wśród mieszkańców obszarów wiejskich, wspieranie przedsiębiorczości i mikroprzedsiębiorstw.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Ciepiałów funkcjonują dwie z w/w form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Na terenie gminy Ciepiałów znajduje się 8 zabytków wpisanych do rejestru zabytków i są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykaz obiektów z terenu gminy Ciepiałów wpisanych do rejestru zabytków woj. Mazowieckiego

Miejscowość	Obiekt	Adres	Wpis do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego
Bąkowa	Budynek dworu wraz z parkiem z XIX wieku	na uboczu miejscowości, przy drodze do miejscowości Łaziska	Rejestr nr 142/A z 05.03.1982r., park rejestr nr 748 z 20.12.1957 i nr j. w.
Ciepielów	Kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża 1923-1939	ul. Papuzińskiego 36	Rejestr nr 338/A z 10.04.1986r.
Ciepielów	Synagoga z XIX wieku	ul. Źródłana 13	Rejestr nr 144/A z 15.03.1982r.
Łaziska	Park dworski z poł. XIX wieku	przy dworze w Łaziskach	Rejestr nr 739 z 20.12.1957r. oraz 350/A/86 z 24.10.1986r.
Stary Ciepielów	Park z XVIII wieku	centrum miejscowości, z dala od zabudowań	Rejestr nr 742 z 20.12.1957r.
Wielgie	Kościół cmentarny p.w. Św. Wojciecha z XVI wieku	cmentarz w Wielgiem	Rejestr nr 331/A z 21.06.1967r. oraz 180/A z 15.10.1982r.
Wielgie	Cmentarz rzymsko-katolicki	najstarsza część cmentarza, działka nr ew. 64	Rejestr nr A-1230 z 17.02.2014r.
Wielgie	Park z XVIII wieku	przy stawach, na wjeździe do miejscowości od strony Bąkowa	Rejestr nr 745 z 20.12.1957r.
Rekówka	Część nieruchomości - piwnica przy domu nr 36 – miejsce upamiętniające ważne wydarzenie historyczne	Rakówka 36, działka nr ew. 99	Rejestr nr A-1300 z 12.06.2015r.

Ustalenia ochrony zabytków zawarte w planie miejscowym stanowią samodzielną formę ochrony, co podkreśla uprawnienie władz gmin do wskazywania takich obiektów i obszarów oraz określania dla nich zasad ochrony, niezależnie od działań podejmowanych przez służby ochrony zabytków. Na terenie gminy znajdują się zabytki, dla których formą ochrony są ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem należy zgodnie z art. 32 ust. 1 z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot,
- zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,

- niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Miasta i Gminy.

Wykaz oraz stan zachowania i zagospodarowania zabytków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków zawiera **załącznik nr 3**.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Obowiązkiem samorządu lokalnego jest ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te zapisane są w art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r.. Gmina powinna dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (tj. Dz. U. 2021, poz. 56). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994r. - Prawo budowlane - tj. Dz. U. 2023 poz. 682).

Podstawą do sporządzenia Gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna Ewidencja Zabytków dla Gminy Ciepiałów została uzgodniona z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz przyjęta Zarządzeniem Wójta Gminy Ciepiałów (Zarządzenie

Nr 77/2023 dnia 8 grudnia 2023r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Ciepielów).

W Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Ciepielów obecnie zawarte są 84 obiekty zabytkowe (**Załącznik nr 3. Obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków**) oraz 91 kart zabytków archeologicznych (**Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków**), które to obiekty objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz.840 ze zm.).

Zgodnie z art. 21 ustawy gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Analiza wartości zabytkowych, stanu zachowania oraz walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy pozwoliła na sformułowanie najpilniejszych postulatów związanych z ochroną zabytków i krajobrazu kulturowego w gminie Ciepielów. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy świadczą o bogatej przeszłości i znaczeniu tego regionu.

Dwory i zespoły dworsko-parkowe

Na terenie gminy istniało kilka dworów. Były to dwory w: Ciepielowie Starym, Wielgiem, Bąkowej, Łaziskach i Gardzienicach.

Dwór w Ciepielowie Starym - dwór nie istnieje obecnie, w miejscowości pozostały fragmenty parku podworskiego (opis w rozdz. 5.2.3. Zabytki nieruchomości). W czasie wojny dwór był siedzibą Gestapo.

Dwór w Wielgiem - Obecnie dwór nie istnieje, został rozebrany po wprowadzeniu reformy rolnej w 1944r. i eksmitowaniu ówczesnych właścicieli. Około roku 1791 wieś przejął ród Karczewskich i dziedziczył do 1944r. (ponad 150 lat). W chwili obecnej na tym terenie znajduje się park oraz zabudowania dawniej wchodzące w skład zespołu dworskiego: obory, suszarnia chmielu i kurnik (ptaszarnia) oraz piwnice.

W latach 1867-1871 (dwór należał do Feliksa Karczewskiego) w Wielgiem przebywał Jacek Malczewski. Pamiątką tego pobytu są późniejsze obrazy polskiego symbolisty.

Jacek Malczewski „Jacek nad stawem w Wielgiem” z cyklu „Moje życie” 1919r. (własność prywatna)

http://pinakoteka.zascianek.pl/Malczewski_J/Malczewski_J_16.htm

Dwór w Bąkowej - (opis w rozdz. 5.2.3. Zabytki nieruchomości).

Dwór w Łaziskach

Dwór w Łaziskach wraz z fragmentem zachowanej małej architektury

Dwór powstał w XIX w. przed II wojną światową był własnością dziedzica Kazimierza Boskiego. Do dworku przylega budynek (lata 60-te), kiedyś obiekty były szkołą, obecnie zagospodarowany jest na Dom Pomocy Społecznej (w fazie remontu, odnowy z zachowaniem zabytkowego kształtu). Przed dworkiem na zachowanej formie okrągłego podjazdu znajduje się kilka fragmentów ozdobnej małej architektury w formie postumentów z rzeźbionymi lwimi głowami. Dworek położony jest na terenie zabytkowego parku ze starym drzewostanem.

Dwór w Gardzienicach

Odnowiony dwór w Gardzienicach

W skład zespołu dworskiego wchodzi: dworek murowany z IV ćw. XIX w., obora murowana z przełomu XIX/XX w. oraz stodoła drewniana z pocz. XX w.. W okresie międzywojennym dwór z fragmentem włości był własnością Wacława Długosza (posła na sejm). Obecnie teren ma właściciela prywatnego i obiekty (poza stodołą) zostały odnowione przy zachowaniu zabytkowego charakteru.

Wielką stratą dla krajobrazu wiejskiego miejscowości w gminie jest zły stan parków podworskich. W Bąkowej i Wielgiem parki są zdziczałe, zaniedbane, z parku w Ciepeliowie Starym pozostało zaledwie kilka starych drzew. W najlepszym stanie jest park w Łaziskach, gdzie zachowała się aleja ze starodrzewem, a sam park jest zadbany i uporządkowany.

Dla zespołów dworsko-parkowych wyznaczona strefę ochrony konserwatorskiej na 100 m od granic działki.

Miejsca kultu religijnego

Ważnym elementem kulturowego krajobrazu gminy są miejsca kultu religijnego – kościoły: zabytkowy kościół w Ciepeliowie, kościół w Wielgiem, kościół w Antoniowie oraz kościół cmentarny w Wielgiem czy kaplica na cmentarzu w Czerwonej. Ponadto należy pamiętać o cmentarzach grzebalnych w Ciepeliowie, Wielgiem i Czerwonej oraz o licznych kapliczkach, krzyżach przydrożnych na terenie gminy.

Kościół w Wielgiem

Obecny kościół w Wielgiem i zabytkowe pomniki na terenie zespołu

Zespół kościelny znajduje się na terenie dawnego drewnianego modrzewiowego kościoła p.w. Bożego Ciała z 1414r. (zabytek klasy III). Kościół oraz drewniana dzwonnica (pochodząca z ok. 1870r.) zostały rozebrane i po 1993r. zbudowano nowoczesny budynek kościoła z czerwonej cegły oraz metalową dzwonicę. Trzy zabytkowe ołtarze (barokowe i rokokowe) z drewnianej świątyni zdobią wnętrze nowego kościoła.

Na terenie zespołu kościelnego zachowały się pamiątkowe pomniki wykonane z kamienia:

1. Pomnik w formie krzyża umieszczonego na postumencie w formie stylizowanego drzewa. Napis na pomniku: „Bonie ze Świdzińskich Karczewskiej, z Szymańskich Karczewskiej +1837r. Maryi ze Świdz. Florianowej Karczewskiej 1827r. Tekli Świd. Starościnie Lityńskiej 1849r. Justynie z bar. Heydlow i Feliksowi karczewskiemu, Cyprianowi Karczewskiemu +1858r.
2. Pomnik w kształcie okrągłej kolumny umieszczonej na czworobocznym cokole. Na szczycie Pan skrępowany powrozami. Pomnik bez napisów. Nazywany jest „pomnikiem Szwedzkim”.
3. Pomnik z urną na szczycie umieszczoną na cokole. Napis na pomniku: „ten którego zadaniem była miłość ojczyzny i ludzkości dla której niósł w ofierze swe życia i majątek, chluba rodziny, zaszczyt obywatelstwa, Florjan Karczewski, major b. wojsk Polskich, radca Wojew. Radca Tow. Kr. Ziemi i Sędzia Pok. +26 kw. 1852r., Sewerynie z Dąbrowskich Karczewskiej”. Po lewej stronie pomnika leży płyta doktora Stefana Jasieńczyka Karczewskiego +27 czer. 1888r. w Radomiu. Po prawej stronie pomnika płyta bez napisu.
4. Mały pomniczek Ludwika Choromańskiego +1819r.

Strefę ochrony konserwatorskiej ustalono na 100 m od granic zespołu.

Kościół w Czerwonej

Zespół kościelny należy do parafii rzymsko-katolickiej p.w. św. Jana i obejmuje kościół parafialny oraz dzwonicę drewnianą. Strefę ochrony konserwatorskiej ustalono na 100 m od ogrodzenia.

Cmentarz rzymsko-katolicki w Ciepeliowie

Zabytkowe nagrobki: najstarsze z I poł. XIX w. – płyta Ignacy Daniel, zm. 1814 r., nagrobek Antoniny Andrectowej zm. w 1835r., płyta małżonków Józefa i Zofii Smolokowskich zm. 1852 i 1855r., płyta Franciszka Gryglewskiego zm. w 1854r., płyta Teresy Martynkiewiczowej zm. w 1861r. nagrobek Adolfa i Letycji Skretowskich zm. 1871 i 1881r., nagrobek Emmy Rusockiej zm. w 1879r., nagrobek Ludwiła Łodzia Czarneckiego zm. w 1888r., nagrobek Józefa Berowskiego zm. w 1912r., mogiła Marian Futro pilota, który zginął 08.09.1939r..

Cmentarz rzymsko-katolicki w Wielgiem

Na cmentarzu znajduje się zabytkowy kościół cmentarny p.w. św. Wojciecha. Kościół usytuowany jest na wzgórzu i otoczony nieregularnie rozmieszczonymi nagrobkami. Cmentarz wpisany jest do rejestru zabytków – nr rejestru A-1230 z dnia 17.02.2014r.. Ochroną objęta jest najstarsza część cmentarza z 1820r. na działce ewd. nr 64 w wewnętrznej granicy alei wyznaczającej obszar w kształcie owalu, płyty nagrobne i nagrobki sprzed 1950r. wraz z otoczeniem w promieniu 3m. Do najcenniejszych nagrobków, zlokalizowanych na cmentarzu rzymsko-katolickim w Wielgiem (wg załącznika do decyzji wpisu) należą:

1. Nagrobek Maryanny Zasady, w formie z kapliczki z krzyżem, ok. 1895r.
2. Nagrobek Piotra Pirfona, krzyż na cokole, ok. 1859r.
3. Nagrobek NN, krzyż na cokole, XIX/XX w.
4. Nagrobek Agnieszki z Niedzielów Horoś, krzyż na cokole, ok. 1973r.
5. Nagrobek Macieja i Heleny Szczodry, krzyż na pniu drzewa, 1 poł. XX w.
6. Nagrobek Piotra Guraja, sarkofag z krzyżem, ok. 1879r.
7. Nagrobek Jana Dzbuka, cokół pod krzyżem, ok. 1914r.
8. Nagrobek Eustachego Wielogłowskiego, obelisk na cokole, ok. połowy XIX w.
9. Płyta nagrobna Szymanowskiego, ok. 1851r.
10. Nagrobek rodziny Kaczmarczyków, krzyż na cokole, ok. 1916r.
11. Nagrobek Jana Nachyły, cokół pod krzyż, ok. 1928r.
12. Płyta nagrobna Józefy Drozdoskiej, ok. 1896r.
13. Nagrobek Walentego Góraj, krzyż na cokole, ok. 1933r.
14. Grobowiec rodziny Karczewskich, 1 poł. XX w.
15. Nagrobek Jakuba Siadacki, krzyż na cokole ok. 1908r.
16. Grobowiec rodziny Głockich, ok. 1919r.
17. Nagrobek Maryanny Karbowskiej, krzyż na cokole, ok. 1860r.
18. Nagrobek Franciszka Mazura, stella, ok. 1917r.

Dla terenu cmentarza wraz z kościołem oraz drzewostanem ustalono ścisłą strefę ochrony konserwatorskiej (wraz z terenem w obrębie 100 m od ogrodzenia).

Cmentarz w Antoniowie

Cmentarz w Antoniowie znajduje się w oddaleniu od zabudowań, otoczony jest murem. Na jego terenie znajduje się kaplica cmentarna św. Jana i św. Katarzyny wybudowana w 1950r. przez fundatorów Jana i Katarzynę Dębiec. Kaplica wybudowana jest z białego kamienia z wmurowanymi pamiątkowymi tablicami nagrobnymi i dziękczynnymi. Nagrobki na cmentarzu rozmieszczone są nierównomiernie, od bramy wiedzie aleja główna.

Krzyże i kapliczki

Kapliczki i krzyże przydrożne stanowią częsty motyw w krajobrazie gminy. Najczęściej występują krzyże drewniane dość wysokie (powyżej 3 metrów) ustawione na rozdrożach lub krzyże kamienne ustawione na postumencie schodkowym kamiennym o prostej formie i bryłach geometrycznych - forma pasyjki. Czasami w części zasadniczej postumentu znajduje się wnęka z małą rzeźbą lub obrazem. Występują również kapliczki pasyjne ze zwieńczeniem w formie ozdobnego krzyża żeliwnego.

Najciekawsze kapliczki w gminie znajdują się:

- Ciepiałów: ul. Papuzińskiego 61 (krzyż kamienny na postumencie z 1901 roku) i 2 kapliczka na ul. Papuzińskiego (krzyż żeliwny z końca XIX w.)
- Kałków - 2 krzyże przydrożne murowane,
- Bąkowa - murowany krzyż (niebieska kapliczka z wieżyczkami), 2 kamienne krzyże na postumencie ustawione wśród pól,
- Łaziska - kapliczka murowana zwieńczona krzyżem z figurką Maryji we wnęcie z 1918r.

Konserwacją, porządkowaniem i dekorowaniem kapliczek zajmują się mieszkańcy poszczególnych miejscowości.

Pamiętki po ludności pochodzenia żydowskiego

Po ludności żydowskiej, która przed wojną stanowiła ok. 50% ludności miejscowości Ciepiałów w chwili obecnej pozostały jedynie ruiny synagogi i charakterystyczny układ małomiasteczkowego rynku. Nie zachowały się inne obiekty z czasów przedwojennych, np. łaźnia czy cmentarz żydowski.

Ruiny synagogi (wnętrze)

Zachowały się ruiny synagogi w Ciepeliowie, była to budowla zbudowana w tradycyjnym stylu przy użyciu czerwonej cegły. Synagoga jest dwukondygnacyjna, z łukowato zakończonymi oknami i wejściem, w 2 kondygnacji na frontonie kolumny. Obecnie budynek znajduje się w stanie ruiny, która spowodowana jest jego niewłaściwym użytkowaniem w czasach powojennych.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Ciepeliów

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej została przedstawiona analiza SWOT, która skoncentrowana jest wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Ciepeliów. Obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe gminy oraz podobne analizy przeprowadzone dla innych dokumentów strategicznych gminy.

Poniżej znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami – konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Diagnoza oraz ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Ciepeliów została wykonana na opracowanej Gminnej Ewidencji Zabytków nieruchomych i archeologicznych, która została uzgodniona z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Przeanalizowano także dokumenty strategiczne gminy oraz najnowsze publikacje dotyczące gminy i regionu, a także wykorzystano informacje oraz sprawozdania Urzędu Gminy w Ciepeliowie.

**CZynniki zEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE
W GMINIE CIEPIELÓW****MOCNE STRONY**

- walory krajobrazowe i przestrzenne gminy,
- bogata historia regionu, gminy, poszczególnych miejscowości - zwłaszcza Ciepelowa, Wielgiego oraz Bąkowej i Łazisk,
- zachowanie tradycyjnego, małomiasteczkowego charakteru runku w miejscowości gminnej Ciepeliów,
- zachowanie tradycyjnej zabudowy zagrodowej w miejscowości Dąbrowa,
- występowanie obiektów zabytkowych w zespołach przestrzennych w powiązaniu z krajobrazem i ukształtowaniem terenu,
- zachowanie tradycyjnych świąt kościelnych wraz z obrzędowością (np. odprawianie, śpiewanie „majówek” przy kapliczkach),
- działalność Lokalnej Grupy Działania „Dziedzictwo i Rozwój”,
- brak obiektów szczególnie szkodliwych dla środowiska,
- Gminna Ewidencja Zabytków

SŁABE STRONY

- zły stan zachowania wielu zabytków znajdujących się w Rejestrze Zabytków,
- rozebranie zabytkowego drewnianego kościoła i dzwonnicy w Wielgiem,
- przemieszanie funkcji w zagospodarowaniu przestrzennym gminy,
- brak przestrzeni publicznych w centrach miejscowości,
- brak świadomości mieszkańców odnośnie konieczności zachowania tradycyjnej zabudowy i właściwego odnawiania zabytków architektonicznych,
- brak strategicznych inwestorów zewnętrznych,
- brak inwestorów zainteresowanych rewitalizacją obiektów zabytkowych
- niewystarczająca ilość środków w budżecie gminy na przeprowadzanie koniecznych inwestycji związanych z ochroną zabytków

SZANSE

- poczucie lokalnej tożsamości mieszkańców,
- dbałość mieszkańców poszczególnych miejscowości o kapliczki przydrożne, figurki,
- dbałość o miejsca pamięci i cmentarze grzebalne,
- zachowanie tradycyjnych obrzędów,
- działalność zespołów ludowych, kapeli, zespołów obrzędowych czy śpiewaczych oraz kół gospodyń wiejskich,
- skuteczne ubieganie się o środki z zewnętrzne (m.in.: z RPO Województwa Mazowieckiego, Programu Restrukturyzacji Obszarów Wiejskich, Mazowieckiego Konserwatora Zabytków, itp.)
- aktywna działalność gminnych instytucji kultury
- rozwój szlaków turystycznych

ZAGROŻENIA

- zagrożenia zewnętrzne dla budowli zabytkowych: dewastacja, pożar, podtopienie, niekorzystne warunki atmosferyczne, niewłaściwe zabezpieczenie obiektów
- zagrożenie konfliktem zbrojnym lub sytuacją kryzysową,
- bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych
- niska świadomość mieszkańców odnośnie konieczności zachowania tradycyjnej zabudowy i właściwego odnawiania zabytków architektonicznych
- - zagrożenie aktami wandalizmu lub kradzieży w stosunku do cmentarzy, kościołów itp.
- pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy

7. Założenia „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2024-2027”

7.1. Formy opieki nad zabytkami - rozpoznanie, zabezpieczenie, konserwacja, rewitalizacja

ROZPOZNIANIE

Rozpoznanie substancji zabytkowej na terenie gminy jest podstawą wszelkich działań w dziedzinie ochrony zabytków i jest to proces ciągły. Gminna Ewidencja Zabytków wykonana była w 2010 roku, na potrzeby „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2011-2014”.

ZABEZPIECZENIE

Ważnym elementem dbałości o dziedzictwo kulturowe jest zabezpieczenie obiektów zabytkowych w razie nagłego zagrożenia. Sposobami zabezpieczenia obiektów na terenie jest prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wpisanie do rejestru zabytków, oznakowanie zabytkowych obiektów znakiem „Konwencji Haskiej”, uwzględnienie ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego.

Znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem).

W razie nagłego zagrożenia dla zabytku należy zawiadomić Urząd Miasta i Gminy oraz w zależności od zagrożenia - straż pożarną, Policję. Po ustaniu zagrożenia dla obiektu zabytkowego należy m.in.: zabezpieczyć zabytek przed jego dalszą degradacją, udokumentować zaistniałe straty i podjęte w trakcie trwania zagrożenia działania,

poinformować właściwe organy tj. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o zaistniałej sytuacji, stratach, podjętych działaniach, potrzebach pomocy oraz wykonać ekspertyzę konserwatorską.

KONSERWACJA

Konserwacja zabytków to zespół stałych i systematycznych działań mających na celu utrzymanie obiektu zabytkowego w dobrym stanie technicznym. Konserwacja zabytków kieruje się dwoma zasadami:

- 1) zasadą minimalnej interwencji polegającej na zastosowaniu jak najskromniejszych środków, które mają wpływ na istniejącą tkankę zabytkową,
- 2) zasadą odwracalność interwencji polegającą na tym, że zawsze winna istnieć możliwość zlikwidowania skutków zabiegu konserwatorskiego, gdyby zaistniała potrzeba powrotu do stanu sprzed interwencji.

Konserwację przeprowadza się po dokładnym zinwentaryzowaniu obiektu, które ma na celu ustalenie stanu dzieła, obiektu oraz zakresu prac koniecznych do przeprowadzenia i wybraniu odpowiedniej metody konserwacji.

Konserwacja ma zawsze charakter zachowawczy, bez uzupełniania brakujących fragmentów zabytku. W przypadku konieczności uzupełnienia brakującej tkanki zabytkowej, zabieg konserwatorski poszerza się o rekonstrukcje. W zabiegach restauratorskich dopuszcza się rekonstrukcje pod warunkiem, iż po interwencji istnieje możliwość łatwej identyfikacji elementów dodanych do zabytkowej tkanki. W wielu przypadkach konserwacja zabytków zaleca uzupełnianie brakującej tkanki zabytkowej współczesną formą zharmonizowaną z charakterem zabytku w wymiarze estetycznym i materiałowym.

Prace konserwacyjne nieruchomości zabytkowych na terenie gminy należą do zakresu obowiązków właścicieli zarządzających danymi obiektami.

Podstawowym priorytetem w zakresie ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych jest „nie niszczyć bez potrzeby” – postulowane jest zachowanie najcenniejszych, największych skupisk stanowisk archeologicznych w stanie nie naruszonym, w miejscu ich pierwotnego występowania „in situ”. Przyszłe pokolenia, które mogą dysponować lepszymi, mniej inwazyjnymi metodami badawczymi i w ten sposób lepiej poznać i obcować z autentycznymi śladami przeszłości.

REWALORYZACJA I REWITALIZACJA

Rewaloryzacja zabytków dotyczy poszczególnych obiektów, które mogą być do pewnego stopnia przekształcane w takim zakresie, by dostosować je do współczesnych wymogów życia i aktualnych funkcji, tak by nie utraciły swych wartości zabytkowych i estetycznych. Rewitalizacja oznacza w sensie dosłownym „przywrócenie do życia” i jest pojęciem stosowanym najczęściej w odniesieniu do obszaru zurbanizowanego (np. części miasta lub zespołu obiektów budowlanych), który w wyniku przemian gospodarczych, społecznych, ekonomicznych i innych, utracił całkowicie lub częściowo swoją pierwotną funkcję i przeznaczenie. Pojęcie rewitalizacji odnosi się do kompleksowego procesu odnowy

wyznaczonego terenu, znalezieniu dla niego nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym zmieni swoją funkcję.

Działaniom rewitalizacyjnym można podać kilka obszarów na terenie gminy, zależy to głównie od właścicieli obiektów oraz zaangażowania gminy. Szczególnie ważne są takie działania w centrach miejscowości, w miejscach zabytkowych o niewykorzystanym potencjalne.

ZALECENIA W PRZYPADKU PROWADZENIA PRAC KONSERWACYJNYCH NA OBIEKTACH I STANOWISKACH ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU LUB GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Według obowiązujących w Polsce ustaw, dotyczących ochrony zabytków oraz prawa budowlanego, właściciel obiektu zabytkowego przewidzianego do konserwacji, odbudowy itp., powinien dysponować m.in. następującymi dokumentami:

- potwierdzoną decyzją wpisu obiektu do rejestru zabytków lub do Gminnej Ewidencji Zabytków,
- potwierdzonym dowodem prawa własności do obiektu,
- decyzją właściwego organu ochrony zabytków zezwalającą na przeprowadzenie prac,
- projektem budowlanym,
- pozwoleniem na budowę lub zgłoszeniem robót budowlanych.

Pozwolenie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich itp. obejmuje: dane o zabytku, dane wnioskodawcy, zakres prac – przywołanie programu prac konserwatorskich, termin realizacji, wskazanie wykonawcy, nadzór konserwatorski. Ponadto należy ubiegać się o pozwolenie na budowę albo zgłoszenie robót budowlanych.

Robotami budowlanymi przy zabytkach nieruchomych mogą kierować jedynie osoby, które posiadają odpowiednie uprawnienia budowlane (zgodnie z Prawem budowlanym) oraz odbyły minimum 2-letnią praktykę zawodową przy obiektach zabytkowych. Roboty budowlane po uzyskaniu zezwoleń przebiegają w takiej samej formie jak prace przy innych obiektach budowlanych, tj. wymagają prowadzenia dziennika budowy, posiadania harmonogramu działań, zgodnego z prawem oddania obiektu do użytku i odbioru robót budowlanych.

Prace konserwacyjne obiektów zabytkowych na terenie gminy należą do zakresu obowiązków właścicieli zarządzających danymi obiektami. W stosunku do obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków stan prawny jest uregulowany, konserwacja jest wykonywana na bieżąco. W zakresie obiektów z gminnej ewidencji zabytków (wpisanych do kart adresowych):

- są to głównie domy mieszkalne zamieszkałe i użytkowane, gdzie remonty przeprowadza się bez zachowania zasad konserwacji, dostosowując je do potrzeb mieszkańców,
- domy i obiekty bez właścicieli, niszczące, niezabezpieczone, popadające w ruinę.

W gminie są obiekty, o których stan techniczny należy zadbać, ponieważ stanowią wartościowe dziedzictwo kulturalne. Niektóre prace mogą przeprowadzać sami właściciele obiektów i na ich bazie tworzyć nową wartość, a niektóre wymagałyby wsparcia gminy lub inwestora zewnętrznego.

ZALECENIA W PRZYPADKU PROWADZENIA INWESTYCJI NA TERENIE WPISANYM DO REJESTRU LUB ODKRYCIA STANOWISKA ARCHEOLOGICZNEGO

Prowadzenie robót budowlanych na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, (według przepisów prawa budowlanego z dnia 7 lipca 1994r.(tj. Dz. U. 2023 poz. 682), przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wydanie przez organ architektoniczno-budowlany pozwolenia na prowadzenie robót budowlanych w stosunku do obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, objętych natomiast ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest możliwe, stosownie do przepisu art. 39 ust. 3, wyłącznie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ ochrony zabytków jest zobligowany do zajęcia stanowiska w takich sprawach w terminie 30 dni od dnia otrzymania wniosku. Po tym terminie uznaje się zgłoszone warunki projektowe za uzgodnione.

Jednym z obowiązków, który może być nałożony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jest przeprowadzenie na koszt inwestora ratowniczych badań archeologicznych na terenie stanowiska.

W przypadku, kiedy podczas realizacji inwestycji natrafiono na materiał archeologiczny (zgodnie z art. 32 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) należy natychmiast wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot. Zabezpieczyć przedmiot i miejsce jego odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie powiadomić właściwego terytorialnie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków albo Burmistrza Miasta i Gminy.

Jeśli informację o znalezisku otrzyma organ gminy, jest on zobowiązany w terminie nie dłuższym niż 3 dni przekazać ją Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków (WKZ), który w terminie 5 dni od dnia otrzymania informacji, jest zobowiązany dokonać oględzin znalezionej przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, nakazać przeprowadzenie na koszt inwestora ratunkowych badań archeologicznych. Badania ratunkowe wstrzymujące roboty inwestycyjne nie mogą trwać dłużej niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Jednak, gdy znaleziska posiadają wyjątkową wartość, WKZ może wydać decyzję o przedłużeniu wstrzymania robót do 6 miesięcy. Nie zgłoszenie znaleziska archeologicznego lub narażenie go na zniszczenie bez powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków podlega według prawa karze grzywny (art. 115 ustawy o ochronie zabytków).

7.2. Promocja i edukacja w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy

Zabytki należą do dóbr kształtujących tożsamość narodową i regionalną. Ich walory i wartość decydują o konkurencyjności przestrzeni, wzmacniają różnorodne działania gospodarcze i przyczyniają się do rozwoju regionu. Zadbane, dobrze eksponowane zabytki stanowią

wartość ekonomiczną, kulturalną cenioną przez społeczeństwo, umożliwiają nawiązanie emocjonalnego związku mieszkańca z regionem, gminą, miejscowością.

Działania edukacyjne i informacyjne powinny być skierowane do:

- specjalistów związanych zawodowo z ochroną zabytków – prowadzone głównie przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (KOBiDZ), Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków. Edukacja skupiają się na rozpowszechnianiu nowoczesnych standardów działań konserwatorskich, wymianie informacji i doświadczeń w zakresie ochrony zabytków, zarządzania dziedzictwem archeologicznym, przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury, itp.,
- właścicieli i zarządców obiektów – działania w zakresie popularyzowania wiedzy o normach prawa i standardów opieki nad zabytkami oraz informowania na temat możliwości pozyskania środków z funduszy krajowych i zagranicznych na konserwację zabytków,
- społeczeństwa, mieszkańców gminy – działania w zakresie poszerzania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, mające na celu zbudowanie emocjonalnej więzi oraz zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy.

Celem działań edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa jest poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym oraz zbudowanie emocjonalnej więzi z miejscowością, gminą, regionem, a także zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan zabytków.

Edukacja w zakresie podniesienia świadomości na temat konieczności zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego będzie prowadzona poprzez:

- upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa w systemie edukacji
- wsparcie finansowe przez gminę placówek edukacyjnych, kulturalnych i bibliotecznych w tworzeniu zbiorów regionalnych (np. publikacji, zachowanych pamiątek po sławnych osobach, tworzenia miejsc pamięci, izb, itp.) oraz w działalności wystawienniczej i kulturotwórczej
- organizowanie i wspieranie finansowe przez gminę realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z regionem
- wydawanie i wspieranie finansowe przez gminę wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy
- dbałość o Miejsca Pamięci Narodowej
- popularyzacja dobrych praktyk konserwatorskich, w odniesieniu głównie do budynków mieszkalnych będących własnością prywatną.

Podstawą promocji jest stała i wszechstronna informacja przekazywana w sposób atrakcyjny, czytelny i nakierowana na odpowiedniego odbiorcę. Działania promocyjne na terenie gminy powinny skupiać się na eksponowaniu i wykorzystywaniu walorów zabytkowych, przyrodniczych w celu zwiększenia ruchu turystycznego, zaznaczenia obecności regionu na mapie krajowej. Promocja może dotyczyć działań prowadzonych przez jednostki działające

w gminie (np.: stworzenie atrakcyjnej strony internetowej dotyczącej walorów gminy, wydanie folderów promocyjnych, organizacji imprez plenerowych kulturalnych, naukowych i innych o zasięgu ponadgminnym, itp.) oraz działania zewnątrz (np. uczestniczenie w imprezach i targach turystycznych).

7.3. Priorytety i kierunki opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego w gminie Ciepielów

Celem programu opieki nad zabytkami w gminie Ciepielów jest poprawa stanu ich zachowania oraz wykształcenie rozwiązań realizowanych przez gminę oraz właścicieli obiektów w tym zakresie. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez:

- przeprowadzenie aktualizacji inwentaryzacji zasobów zabytkowych gminy (Gminna Ewidencja Zabytków),
- włączenie problemów i zadań ochrony zabytków do zadań strategicznych wynikających z koncepcji zagospodarowania przestrzennego gminy,
- zahamowanie procesów degradacji obiektów zabytkowych,
- właściwe zagospodarowanie zasobów zabytkowych gminy,
- podnoszenie atrakcyjności obiektów zabytkowych dla potrzeb społecznych, turystycznych i inwestycyjnych,
- wspieranie inicjatyw pozyskiwanie środków finansowych na ochronę zabytków,
- określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów,
- promocja dziedzictwa kulturowego,
- prowadzenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

Priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego

Priorytet I – Ochrona i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy

Priorytet II – Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy

Priorytet III – Zintegrowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego z zagospodarowaniem przestrzeni i wymogami ochrony środowiska

Priorytet IV – Prowadzenie działań zwiększających atrakcyjność zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego

Priorytet V – Promocja dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystycznych oraz umożliwiającą tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

7.4. Zadania do realizacji w zakresie opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego w gminie Ciepiałów

PRIORYTET	ZADANIA
<p>Priorytet I</p> <p>Ochrona i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy 2. Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i porządkowych na terenach przy obiektach zabytkowych 3. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą 4. Kontrola stanu zachowania i przeznaczenia obiektów
<p>Priorytet II</p> <p>Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie dokumentacji i stałej ewidencji obiektów zabytkowych na terenie gminy 2. Weryfikacja obiektów uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków 3. Gromadzenie publikacji, tekstów źródłowych, wypisów, dokumentacji fotograficznej itp. 4. Udostępnianie zabytków do naukowego badania i dokumentowania 5. Wykonanie prac monograficznych dla znaczących obiektów zabytkowych
<p>Priorytet III</p> <p>Zintegrowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego z zagospodarowaniem przestrzeni i wymogami ochrony środowiska</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wyznaczenie miejsca obiektów zabytkowych w zagospodarowaniu przestrzeni i w ochronie przyrody 2. Konsekwentne przestrzeganie planów zagospodarowania przestrzennego dla ochrony walorów krajobrazowych i zabytkowego układu przestrzennego 3. Poprawa ładu przestrzennego na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk 4. Realizacja działań rewitalizacyjnych w centrach miejscowości w gminie 5. Popularyzacja dobrych praktyk konserwatorskich przy zabytkach 6. Współpraca z rządowymi służbami ochrony zabytków
<p>Priorytet IV</p> <p>Prowadzenie działań zwiększających atrakcyjność zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków 2. Przygotowanie informacji o możliwości pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków dla właścicieli obiektów

	<ol style="list-style-type: none"> 3. Umożliwienie właścicielom obiektów zabytkowych ubieganie się o wsparcie na odnowę lub dostosowanie obiektu do nowych funkcji, np. turystycznych 4. Tworzenie oferty turystycznej przy wykorzystaniu walorów kulturowych i przyrodniczych gminy.
<p style="text-align: center;">Priorytet V</p> <p style="text-align: center;">Promocja dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystycznych oraz umożliwiająca tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach i dziedzictwie gminy: wydawanie i wspieranie wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy oraz udostępnianie wiedzy o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy, opracowanie mapy zabytków gminy 2. Współpraca międzygminna i regionalna w zakresie wspólnego promowania dziedzictwa kulturowego, organizacji imprez kulturalnych, historycznych, plenerowych festynów, szkoleń itp. 3. Aktywna działalność LGD „Dziedzictwo i Rozwój” i innych stowarzyszeń, klubów, związków na rzecz rozwoju gminy Ciepiałów 4. Wspieranie zespołów ludowych, obrzędowych, kapel i kół gospodyń wiejskich oraz zastępów OSP a także szkół i oddziałów bibliotecznych w kultywowaniu tradycji regionalnej

Gmina Ciepiałów w okresie realizacji przedmiotowego programu 2024-2027, zamierza corocznie przeznaczać około 150 000 zł środków własnych formie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych lub znajdujących się na obszarze gminy Ciepiałów. W pierwszej kolejności środki mają zostać uruchomione na roboty budowlane obiektów sakralnych w tym cmentarzy, jako jedyne miejsca pochówku mieszkańców gminy, cmentarz parafialny wraz z kościołem św. Wojciecha w Wielgiem, cmentarz parafialny w Ciepiałowie oraz cmentarz parafialny w Antoniowie.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów realizowany będzie poprzez wykonywanie wskazanych zadań, w celu osiągnięcia przyjętych priorytetów.

Priorytety i działania objęte programem realizowane będą przez gminę, jednak wdrażanie programu wymaga współpracy wszystkich podmiotów związanych z ochroną dziedzictwa kultury, środowiska naturalnego, rozwoju infrastruktury i turystyki oraz – co być może najważniejsze – właścicieli obiektów zabytkowych.

Zakłada się, że zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

→ instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r.
- ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017r.
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003r.
- ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994r.
- ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001r.
- ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004r.
- ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997r.
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991r.
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

→ instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego-prywatnego” (PPP).

→ instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji)
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków
- współpraca z sąsiednimi gminami oraz samorządami powiatowymi w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

→ instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy
- edukacja kulturowa

- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

→ instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Programu oraz aktualizacja Programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji Programu.

Koordinację realizacji zadań związanych z ochroną zabytków sprawuje Burmistrz Miasta i Gminy Ciepiałów. Koordynacja ta przede wszystkim polegać będzie na:

- dysponowaniu pełną i stale aktualizowaną bazą danych w zakresie zasobów zabytkowych gminy,
- współpracy z instytucjami, stowarzyszeniami, środowiskami, osobami prywatnymi, firmami, wolontariuszami,
- wszechstronnej promocji gminy.

Istotną rolę w realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów” odgrywa współpraca z miejscowymi i zewnętrznymi organizacjami i stowarzyszeniami pozwalająca na aktywną partycypację społeczną. Ponadto współpraca może być realizowana pomiędzy gminą a właścicielami obiektu zabytkowego. Współpraca w realizacji Programu może polegać na:

- wspólnej organizacji imprez kulturalnych, naukowych, działań turystycznych, itp.,
- współpracy przy ubieganiu się o środki zewnętrzne (środki krajowe, środki unijne, inwestorzy zewnętrzni),
- współpracy w promocji działań i obiektów.

Głównym odbiorcą programu są mieszkańcy gminy Ciepiałów, którzy bezpośrednio odczuwają efekty jego wdrażania.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Obecny „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów ” został sporządzony na lata 2024-2027. W wyniku obowiązku ustawowego istnieje konieczność aktualizacji dokumentu w okresie 4 letnim od przyjęcia go przez Radę Gminy oraz obowiązek sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji programu. Sprawozdanie takie Burmistrz Miasta i Gminy Ciepiałów przedstawia Radzie Gminy. Program powinien służyć podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Głównym odbiorcą Programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty wdrażania dokumentu. Dotyczy to nie tylko właściciele i użytkownicy obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Monitoring realizacji Programu może odbywać się m.in. na podstawie poniższych wskaźników:

- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach
- wartość finansowa realizowanych programów, zadań itp.
- poziom (%) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
- liczba zabytków poddanych pracom remontowo-konserwatorskim
- liczba nagrobków odnowionych na cmentarzach w gminie
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
- poziom objęcia terenu gminy (%) wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
- ilość zorganizowanych działań edukacyjnych, informacyjnych i promocyjnych
- liczba utworzonych obiektów turystycznych na bazie dziedzictwa kulturowego gminy
- liczba osób korzystających z powstałej infrastruktury turystycznej
- liczba osób biorących udział w inicjatywach, imprezach kulturalnych, promocyjnych
- ilość opracowanych wydawnictw (folderów, albumów, przewodników itp.)
- liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego..

W okresie obowiązywania poprzedniego uchwalonego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2011-2014 prowadzone były prace porządkowe zabytkowych nagrobków zlokalizowanych na cmentarzach parafialnych w Ciepiałowie, Wielgiem oraz Czerwonej oraz Miejsc Pamięci Narodowej na terenie gminy.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Według obowiązującej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Środki na realizację celów i działań zapisanych w „Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ciepiałów na lata 2024-2027” można pozyskiwać z wielu źródeł. Podstawowym źródłem

finansowania są środki własne właściciela obiektu zabytkowego. Ponadto możliwe jest pozyskanie wsparcia ze źródeł:

- krajowych (np. dotacje z budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego)
- dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków, dotacji wojewódzkich powiatowych i gminnych
- funduszy krajowych organizacji pozarządowych i funduszy organizacji międzynarodowych
- fundacji, organizacji działających lokalnie
- programów wspólnotowych oraz funduszy strukturalnych,
- środków prywatnych i zbiorów publicznych.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Celem Programu jest nie tylko poprawa stanu zachowania obiektów z rejestru zabytków i obiektów wpisanych do gminnej ewidencji, ale także dbałość o miejsca pamięci narodowej, kapliczki przydrożne, cmentarze. Aktywność społeczna i świadome zaangażowanie w opiekę nad regionalnym dziedzictwem kulturowym przejawia także młodzież ze szkół i placówek oświatowych, poprzez udział w porządkowaniu cmentarzy oraz mogił zbiorowych żołnierzy.

W Gminnej Ewidencji Zabytków znajdują się zabytki wpisane do rejestru zabytków oraz obiekty nieruchome w postaci pojedynczych zabudowań: domy mieszkalne, kapliczki, obiekty należące do parafii rzymsko-katolickich, cmentarze, zespoły pałacowo-dworskie jak również stanowiska archeologiczne. Obiekty należące do osób prywatnych, jeśli są zamieszkałe i właściwie użytkowane są w dobrym stanie technicznym, natomiast inne niszczą zarówno ze względu na brak środków, jak i zainteresowania. Gmina Ciepiałów nie posiada bezpośrednio możliwości wpływania na poprawę stanu zachowania obiektów, które są własnością osób fizycznych. Brak również możliwości prawnych udzielania tej grupie podmiotów pomocy finansowej. W związku z tym z uwagi na przeprowadzone zmiany w wyglądzie, stanu elewacji i stolarki okiennej, drzwiowej, a prawdopodobnie również zmiany wyposażenia wewnętrznego zatraciły charakter obiektów zabytkowych. Reasumując powyższe należy stwierdzić, iż podejmowane działania i prace w zakresie opieki nad zabytkami były realizowane w miarę możliwości dostępnych środków prawnych i finansowych.

Działania w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego jakie były podejmowane na terenie gminy Ciepiałów w ostatnich latach:

- przebudowa miejsca pamięci narodowej w Dąbrowie - 120 000 zł, środki własne
- renowacja pomnika żołnierzy września 1939 roku na cmentarzu w Antoniowie - 15 000 zł, środki własne
- upamiętnienie płk Władysława Owczarka ps. „Bula” - 25 000 zł, środki własne
- renowacja grobu żołnierzy września 1939 roku - 10 000 zł, środki własne.

Planowane działania inwestycyjne w zakresie opieki nad zabytkami na lata 2024-2027:

- budowa pomnika Polaków ratujących Żydów podczas II wojny światowej - 1 000 000 zł, środki własne i dotacje (z Instytutu Pamięci Narodowej).

12. Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 6 kwietnia 1997r.
2. Ustawy i akty prawne właściwe dla zagadnienia
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (Dz. U. z dnia 30 września 1976r.) – tekst główny z aktualizacjami
4. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026
5. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
6. Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2024-2027
7. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze
8. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego
9. Strategia Rozwoju Powiatu lipskiego na lata 2021-2030
10. Program opieki nad zabytkami Powiatu Lipskiego na lata 2022-2024
11. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Ciepiałów
12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Ciepiałów

Strony internetowe:

<http://www.ciepielow.net/>

<http://www.ciepielow.e-mapa.net/>

<http://bdl.stat.gov.pl/>

http://polskawliczbach.pl/gmina_ciepielow

[https://pl.wikipedia.org/wiki/ciepielow_\(gmina\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/ciepielow_(gmina))

Załączniki

Załącznik nr 1. Cmentarze i Miejsca Pamięci Narodowej w gminie Ciepiałów

CMENTARZE

Lp.	Adres	Zabytek	Datowanie	Uwagi	Fotografia
1.	Ciepiałów Cmentarz rzymsko- katolicki	Cmentarz rzymsko- katolicki	I poł. XIX w.	Nr ewid. 413	
2.	Ciepiałów	Cmentarz żydowski	-	-	Nie istnieje

3.	Czerwona	Cmentarz rzymsko-katolicki z kaplicą	początek XX w.	Nr ewid. 122		
4.	Wielgie	Cmentarz rzymsko-katolicki	XIX w.	Nr ewid. 64		

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Lp.	Adres	Zabytek	Datowanie	Uwagi	Foto
1.	Ciepielów, Plac Zwycięstwa 37	Miejsce Pamięci Narodowej – pomnik płk Jana Sołty „Ośka”	1990r.	Nr ewid. 620	
2.	Ciepielów ul. Papuzińskiego Cmentarz rzymsko-katolicki	Miejsce Pamięci Narodowej na Cmentarzu Pomnik Jana Futro - lotnika poległego w 1939 roku	1939r.	Nr ewid. 413	

3.	Ciepielów ul. Papuzińskiego Cmentarz rzymsko- katolicki	Miejsce Pamięci Narodowej na Cmentarzu	lata powojenne	Nr ewid. 413	
4.	Ciepielów, ul. Czachowskiego 1	Miejsce Pamięci Narodowej - ku czci walk Batalionów Chłopskich w latach 1942- 1944	1996		

5.	Stary Ciepielów	Miejsce Pamięci Narodowej – pomnik pamięci ok. 600 osób pomordowanych w latach 1939-1945	2007		
6.	Dąbrowa	Miejsce Pamięci Narodowej dla uczczenia żołnierzy polskich 74 Górnoląskiego Pułku Piechoty z Lublińca pod dowództwem majora Pelca poległych i pomordowanych w walce z Wermachtem w dniu 8 września 1939r.	lata powojenne		

7.	Dąbrowa	Miejsce Pamięci Narodowej dla uczczenia 300 jeńców pomordowanych po walce z Wermachtem w dniu 8 września 1939r.	lata powojenne			
----	---------	---	----------------	--	---	--

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ dla Gminy Ciepiałów - 2023)

NR	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER AZP	NUMER STAWISKA NA OBSZARZE	NUMER STAWISKA W MIEJSCOWOŚCI	RODZAJ STANOWISKA/OKRES
1.	Ciepiałów	77-72	6	22	1. Ślady osadnictwa - XVII-XIX w.
2.	Ciepiałów	77-72	7	23	1. Ślady osadnictwa - XVII-XIX w.
3.	Kawęczyn Górki	77-72	1	21	1. Ślady osadnictwa - XIV w. 2. Osada (pozostałość historycznej wsi) - XVI-XVIII w.
4.	Ranachów	76-72	1	14	1. Ślady osadnictwa - Neolit
5.	Gardzienice Stare	77-71	1	1	1. Osada - Okres nowożytny 2. Osada - Okres pradziejowy
6.	Gardzienice Stare	77-71	2	2	1. Osada - Epoka brązu
7.	Gardzienice Stare	77-71	3	3	1. Osada - XIV-XVII w.
8.	Ranachów	77-71	3	26	1. Epoka brązu

NR	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER AZP	NUMER STAWISKA NA OBSZARZE	NUMER STAWISKA W MIEJSCOWOŚCI	RODZAJ STANOWISKA/OKRES
9.	Gardzienice Stare	77-71	4	4	1. Ślad osadnictwa
10	Ranachów	77-71	1	5	1. Osada - Epoka brązu
11	Ranachów	77-71	2	6	1. Osada
12	Gardzienice Stare	77-71	5	7	1. Wczesna epoka żelaza
13	Gardzienice Stare	77-71	6	8	1. Wczesna epoka żelaza
14	Gardzienice Stare	77-71	7	9	1. Osada - Wczesny okres rzymski 2. Wczesna epoka żelaza
15	Gardzienice Stare	77-71	8	10	1. Wczesna epoka żelaza
16	Gardzienice Stare	77-71	9	11	1. Ślad osadnictwa - Wczesna epoka żelaza
17	Gardzienice Stare	77-71	10	12	1. Ślad osadnictwa - Wczesna epoka żelaza
18	Polizna	77-71	1	13	1. Wczesna epoka żelaza
19	Polizna	77-71	2	14	1. Osada - Epoka brązu/Wczesna epoka żelaza
20	Polizna	77-71	3	15	1. Osada - Epoka brązu
21	Polizna	77-71	4	16	1. Ślad osadnictwa
22	Polizna	77-71	5	17	1. Epoka brązu
23	Polizna	77-71	6	19	1. Osada - Epoka brązu
24	Polizna	77-71	7	20	1. Osada - Epoka brązu
25	Borowiec	77-71	1	21	1. Ślad osadnictwa
26	Borowiec	77-71	2	22	1. Ślad osadnictwa - Epoka brązu/Wczesna epoka żelaza
27	Borowiec	77-71	3	23	1. Osada - Wczesna epoka żelaza
28	Ciepielów	77-72	1	1	1. Osada - Średniowiecze - nowożytność
29	Ciepielów	77-72	2	2	1. Wieś - XVI-XVIII w. 2. XIV-XV w.
30	Ciepielów Kolonia	77-72	1	3	1. Osada - Wczesne średniowiecze
31	Ciepielów Podłężce	77-72	6	4	1. Osada
32	Ciepielów Podłężce	77-72	7	5	1. Osada - Okres rzymski
33	Ciepielów Podłężce	77-72	8	6	1. Osada - Neolit
34	Ciepielów Podłężce	77-72	9	7	1. Osada
35	Ciepielów Kolonia	77-72	2	8	1. Ślad osadnictwa

NR	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER AZP	NUMER STAWISKA NA OBSZARZE	NUMER STAWISKA W MIEJSCOWOŚCI	RODZAJ STANOWISKA/OKRES
36	Ciepielów Kolonia	77-72	3	9	1. Ślad osadnictwa - Neolit 2. Osada - IV-V w. (okres epoki brązu) 3. Ha C-D
37	Ciepielów Kolonia	77-72	4	10	1. Osada - Wczesna epoka brązu
38	Ciepielów	77-72	3	11	1. Obozowisko - Mezolit 2. Osada - Wczesna epoka brązu 3. Wieś produkcyjna - XVII-XVIII w.
39	Ciepielów	77-72	4	12	1. Osada - Neolit 2. Osada - Średniowiecze
40	Ciepielów	77-72	5	13	1. Ślad osadnictwa - Wczesna epoka brązu
41	Pcin	77-72	1	14	1. Wieś - XVII-XVIII w.
42	Pcin	77-72	2	15	1. Ślad osadnictwa - Mezolit
43	Pcin	77-72	3	16	1. Ślad osadnictwa - Mezolit
44	Pcin	77-72	4	17	1. Osada produkcyjna - Średniowiecze
45	Ciepielów Kolonia	77-72	5	18	1. Obozowisko - Epoka kamienia
46	Rekówka	77-72	1	19	1. Osada - Neolit
47	Rekówka	77-72	2	20	1. Obozowisko - Paleolit schyłkowy 2. Osada - Wczesna epoka brązu
48	Antoniów	78-70	1	1	1. Ślad osadnictwa
49	Czerwona	78-70	1	2	1. Ślad osadnictwa 2. Ślad osadnictwa - Neolit
50	Podgórze	78-70	1a	3	1. Ślad osadnictwa 2. Ślad osadnictwa - Neolit
51	Podgórze	78-70	1b	4	1. Ślad osadnictwa
52	Podgórze	78-70	2	5	1. Ślad osadnictwa
53	Bąkowa Pod Lasem	78-70	2	6	1. Ślad osadnictwa
54	Bąkowa Pod Lasem	78-70	1	7	1. Ślad osadnictwa - Neolit
55	Bąkowa	78-71	1	1	
56	Bąkowa	78-71	2	2	1. Ślad osadnictwa - Nowożytność (XV-XVII w.)
57	Kolonia Bąkowa	78-71	1	3	1. Ślad osadnictwa - Późne średniowiecze
58	Kolonia Bąkowa	78-71	2	4	1. Ślad osadnictwa - Mezolit-Neolit

NR	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER AZP	NUMER STAWISKA NA OBSZARZE	NUMER STAWISKA W MIEJSCOWOŚCI	RODZAJ STANOWISKA/OKRES
59	Zamoście	78-71	1	5	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu 2. Ślad osadnictwa - Nowożytność (XVI w.)
60	Bąkowa	78-71	3	6	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu 2. Ślad osadnictwa - Nowożytność
61	Bąkowa	78-71	5	2	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia
62	Bąkowa	78-71	6	3	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu
63	Bąkowa	78-71	3	4	1. Ślad osadnictwa
64	Kochanów	78-71	1	5	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia
65	Kosów	78-71	1	6	1. Osada - Okres wpływów rzymskich
66	Kosów	78-71	2	7	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu
67	Kosów	78-71	3	8	1. Ślad osadnictwa
68	Łaziska	78-71	2	9	1. Obozowisko - Neolit
69	Łaziska	78-71	3	10	1. Ślad osadnictwa - Neolit-Wczesna epoka brązu
70	Łaziska	78-71	4	11	1. Ślad osadnictwa - Wczesne średniowiecze
71	Nowa Wieś	78-71	1	12	1. Osada - Wczesne średniowiecze 2. Osada - Nowożytność (XV, XVI w.)
72	Bąkowa	78-71	4	13	1. Osada - Średniowiecze/nowożytność
73	Rafałów	78-71	1	14	1. Ślad osadnictwa - Epoka brązu
74	Łaziska	78-71	5	15	1. Ślad osadnictwa - Nowożytność
75	Łaziska	78-71	6	16	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu
76	Wielgie - Pod Lasem	78-71	1	17	1. Ślad osadnictwa - Mezolit-Wczesna epoka brązu
77	Wólka Dąbrowska	78-71	4	18	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu
78	Wólka Dąbrowska	78-72	1	1	1. Ślad obozowiska - Epoka kamienia
79	Drezno	78-72	1	2	1. Ślad obozowiska - Epoka kamienia 2. Ślad osadnictwa - Nowożytność
80	Świesielice-Rogówka	78-72	1	1	1. Ślad osadnictwa - Epoka brązu
81	Świesielice-Stara Wieś	78-72	2	2	1. Ślad osadnictwa - Wczesne średniowiecze
82	Świesielice-Stara Wieś	78-72	3	3	1. Ślad osadnictwa - Neolit 2. Ślad osadnictwa - Wczesne średniowiecze

NR	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER AZP	NUMER STAWISKA NA OBSZARZE	NUMER STAWISKA W MIEJSCOWOŚCI	RODZAJ STANOWISKA/OKRES
83	Anusin	78-72	1	4	1. Osada
84	Wólka Dąbrowska	78-72	2	5	1. Obozowisko - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu
85	Wólka Dąbrowska	78-72	3	6	1. Ślad osadnictwa - Neolit
86	Wólka Dąbrowska	78-72	1	7	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu
87	Drezno	78-72	3	8	1. Ślad osadnictwa - Neolit
88	Drezno	78-72	1	9	1. Ślad osadnictwa - Epoka kamienia-Wczesna epoka brązu
89	Drezno	78-72	2	10	1. Ślad osadnictwa - Epoka brązu
90	Katarzynów	78-72	1	11	1. Obozowisko - Paleolit schyłkowy
91	Pcinolas	76-71	1	7	1. Osada - Wczesne epoka brązu

Załącznik nr 3. Obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ dla Gminy Ciepiałów – 2023)

LP	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	LOKALIZACJA	CZAS POWSTANIA	INFORMCJE	STAN ZACHOWANIA/ZAGOSPODAROWANIA
1.	Bąkowa	Budynek dworu wraz z parkiem	Bąkowa, działka nr ew. 513/1	XIX w.	Rejestr Nr 142/A Decyzja z dnia 05.03.1982r. Park Rejestr Nr 748 Decyzja z dnia 20.12.1957r. i Nr rej. j.w. WEZ Nr ewid. 513/1	bardzo zły nie użytkowany
2.	Czerwona	Dzwonnica drewniana	Czerwona 6, działka nr ew.357	I ćw. XX w. 1932r.	Nr ewid. 357	bardzo dobry funkcja kultowa
3.	Czerwona	Kościół Parafialny p.w. św. Jana	Czerwona 6, działka nr ew.357	1932r.	Nr ewid. 357	bardzo dobry funkcja kultowa
4.	Czerwona	Cmentarz rzymsko-katolicki z kaplicą	Czerwona-Antoniów, działka nr ew.122	pocz. XX w.	WEZ Nr ew.122	dobry
5.	Anusin	Dom drewniany	Anusin 31, działka nr ew. 142	1946r.	WEZ Nr ewid. 142	dobry mieszkalny

LP	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	LOKALIZACJA	CZAS POWSTANIA	INFORMCJE	STAN ZACHOWANIA/ ZAGOSPODAROWANIE
6.	Chotyże	Dom drewniany	Chotyże 29, działka nr ew. 77/603	I ćw. XX w.	Nr ewid. 77/603	dobry mieszkalny
7.	Czerwona	Stodoła drewniana	Czerwona 1, działka nr ew. 343	pocz. XX w.	Nr ewid. 343	dobry gospodarczy
8.	Dąbrowa	Dom drewniany	Dąbrowa 14, działka nr ew. 197/2, 198/2, 199/2	1925r.	Nr ewid. 197/2, 198/2, 199/2	dobry mieszkalny
9.	Dąbrowa	Obora z wozownią drewnianą pocz. XX w.	Dąbrowa 34, działka nr ew. 181/2	pocz. XX w.	Nr ewid. 181/2	dobry gospodarczy
10.	Dąbrowa	Spichlerz drewniany	Dąbrowa 34, działka nr ew. 181/2	pocz. XX w.	Nr ewid. 181/2	dobry gospodarczy
11.	Dąbrowa	Stodoła drewniana	Dąbrowa 34 działka nr ew. 181/2	koniec XIX w.	Nr ewid. 181/2	dobry gospodarczy
12.	Dąbrowa	Dom drewniany	Dąbrowa 34a, działka nr ew. 181/2	XIX/ XX	Nr ewid. 181/2	dobry mieszkalny
13.	Dąbrowa	Dom drewniany	Dąbrowa 35, działka nr ew. 305	IV ćw. XIX w.	Nr ewid. 305	dobry mieszkalny
14.	Gardzienice	Dworek murowany	Gardzienice, działka nr ew. 172/2	IV ćw. XIX w.	Nr ewid. 172/2	bardzo dobry mieszkalny
15.	Gardzienice	Obora murowana	Gardzienice, działka nr ew. 172/2	XIX/XX w.	Nr ewid. 172/2	bardzo dobry gospodarczy
16.	Gardzienice	Stodoła drewniana	Gardzienice, działka nr ew. 172/2	pocz. XX w.	Nr ewid. 172/2	dobry gospodarczy
17.	Kałków	Krzyż przydrożny murowany	Kałków, działka nr ew. 83	I ćw. XX w.	Nr ewid. 83	dobry funkcja kultowa
18.	Kałków	Krzyż przydrożny murowany	Kałków, działka nr ew. 153	1934r.	Nr ewid. 153	dobry funkcja kultowa
19.	Kałków	Dom drewniany	Kałków 34 działka nr ew. 133	I ćw. XX w.	Nr ewid. 133	zły nie użytkowany

LP	MIJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	LOKALIZACJA	CZAS POWSTANIA	INFORMCJE	STAN ZACHOWANIA/ ZAGOSPODAROWANIE
20.	Kawęczyn Nowy	Dom drewniany	Kawęczyn Nowy 9, działka nr ew. 357	1920r.	Nr ewid. 357	trwała ruina nie użytkowany
21.	Kawęczyn Nowy	Dom konstrukcji szach.	Kawęczyn Nowy 13, działka nr ew. 367	II poł. XIX w.	Nr ewid. 367	nie istnieje nie użytkowany
22.	Kawęczyn Nowy	Dom drewniany	Kawęczyn Nowy 14, działka nr ew. 366	II poł XIX w.	Nr ewid. 366	zły gospodarczy
23.	Kawęczyn Nowy	Dom drewniany	Kawęczyn Nowy 20, działka nr ew. 508	1930r.	Nr ewid. 508	dobry mieszkalny
24.	Kawęczyn Nowy	Dom drewniany	Kawęczyn Nowy 22, działka nr ew. 507	I ćw. XX w.	Nr ewid. 507	bardzo dobry mieszkalny
25.	Łaziska	Dwór murowany	Łaziska 101, działka nr ew. 721	koniec XIX w.	Nr ewid. 721	dobry Dom Pomocy Społecznej
26.	Łaziska	Park dworski	Łaziska, działka nr ew. 721	poł. XIX w.	Rejestr Nr 739 Decyzja z dnia 20.12.1957r. oraz Nr 350/A/86 Decyzja z dnia 24.10.1986r. WEZ Nr ewid. 721	zaniedbany park z aleją
27.	Pasieki	Dom drewniany	Pasieki 6, działka nr ew. 83	XIX/XX	Nr ewid. 83	zaniedbany mieszkalny
28.	Pasieki	Stodoła drewniana	Pasieki 6, działka nr ew. 83	pocz. XX w.	Nr ewid. 83	trwała ruina nie użytkowany
29.	Pasieki	Dom drewniany	Pasieki 7, działka nr ew. 117	pocz. XX w.	Nr ewid. 117	bardzo zły nie użytkowany
30.	Podolany	Dom drewniany	Podolany 7, działka nr ew. 197	lata 30-te XX w.	Nr ewid. 197	dobry mieszkalny
31.	Podolany	Dom drewniany	Podolany 11, działka nr ew. 176	lata 20-te XX w.	Nr ewid. 176	zaniedbany nie użytkowany

LP	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	LOKALIZACJA	CZAS POWSTANIA	INFORMCJE	STAN ZACHOWANIA/ ZAGOSPODAROWANIE
32.	Podolany	Dom drewniany	Podolany 20, działka nr ew. 124	1925r.	Nr ewid. 124	dobry mieszkalny
33.	Stary Ciepeliów	Park	Stary Ciepeliów, centrum miejscowości, z dala od zabudowań	XVIII w.	Rejestr Nr 742 Decyzja z dnia 20.12.1957r. WEZ	bardzo zły nie użytkowany
34.	Świesielice	Dom drewniany	Świesielice 28, działka nr ew. 1112/2, 1112/3	pocz. XX w.	Nr ewid. 1112/2, 1112/3	zaniedbany mieszkalny
35.	Świesielice	Stodoła drewniana	Świesielice 28, działka nr ew. 1112/2, 1112/3	pocz. XX w.	Nr ewid. 1112/2, 1112/3	zaniedbany gospodarczy
36.	Wielgie	Kościół cmentarny p.w. św. Wojciecha	Wielgie, działka nr ew. 64		Rejestr Nr 331/A Decyzja z dnia 21.06.1967r. oraz Nr 180/A Decyzja z dnia 15.10.1982r. WEZ Nr ewid. 64	dobry kościół cmentarny
37.	Wielgie	Cmentarz rzymsko-katolicki	przy drodze Wielgie-Kazanów, na zachód od kościoła w odległości ok. 0,5 km Wielgie 82, działka nr ew.64	XIX w.	Rejestr Nr A-1230 z dnia 17.02.2014r. Nr ewid. 64	dobry
38.	Wielgie	Park	Wielgie, działka nr ew. 135, 12/5	XVIII w.	Rejestr Nr 745 Decyzja z dnia 20.12.1957r. WEZ Nr ewid. 135 12/5	zaniedbany nie użytkowany
39.	Wielgie	Spichlerz murowany (w zespole podworskim)	Wielgie, działka nr ew. 12/5	IV ćw. XIX w.	Nr ewid. 12/5	zły nie użytkowany
40.	Wielgie	Obory murowane (w zespole podworskim)	Wielgie, działka nr ew. 12/5	4 ćw. XIX w.	Nr ewid. 12/5	zły nie użytkowany
41.	Wielgie	Suszarnia chmielu	Wielgie, działka nr ew. 5	4 ćw. XIX w.	Nr ewid. 5	trwała ruina nie użytkowany

LP	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	LOKALIZACJA	CZAS POWSTANIA	INFORMCJE	STAN ZACHOWANIA/ ZAGOSPODAROWANIE
42.	Wielgie	Ogrodzenie kościoła murowane	Wielgie, działka nr ew. 37	XVIII/XIX w.	Nr ewid. 37	dobry
43.	Wielgie	Nagrobki na placu kościelnym	Wielgie, działka nr ew. 37	XIX w.	Nr ewid. 37	dobry nagrobki
44.	Wielgie	Dom drewniany	Wielgie 12, działka nr ew. 433/1	1925r.	Nr ewid. 433/1	zły nie użytkowany
45.	Wielgie	Dom drewniany	Wielgie 24, działka nr ew. 478	IV ćw. XIX w.	Nr ewid. 478	zły nie użytkowany
46.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Kochanowskiego 21, działka nr ew. 478	ok. 1915r.	Nr ewid. 478	dobry mieszkalny
47.	Ciepielów	Krzyż żeliwny	ul. Papuzińskiego, działka nr ew. 468	koniec XIX w.	Nr ewid. 468	bardzo dobry funkcja kultowa
48.	Ciepielów	Dom murowany	ul. Papuzińskiego 10, działka nr ew. 447	ok. 1935r.	Nr ewid. 447	dobry mieszkalny
49.	Ciepielów	Kuźnia murowana/drewniana	ul. Papuzińskiego 12, działka nr ew. 448	ok. 1930r.	Nr ewid. 448	trwała ruina nie użytkowany
50.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Papuzińskiego 14, działka nr ew. 451	ok. 1935r.	Nr ewid. 451	zły mieszkalny
51.	Ciepielów	Remiza strażacka murowana	ul. Papuzińskiego 17, działka nr ew. 498	pocz. XX w.	Nr ewid. 498	zły nie użytkowany
52.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Papuzińskiego 20, działka nr ew. 457	1932r.	Nr ewid. 457	zaniedbany nie użytkowany
53.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Papuzińskiego 30, działka nr ew. 465	lata 20-te XX w.	Nr ewid. 465, obiekt wyłączony z GEZ w 2019r.	zły mieszkalny
54.	Ciepielów	Kościół parafialny p.w. Podwyższenie Krzyża	ul. Papuzińskiego 36, działka nr ew. 469	1923-39	Rejestr Nr 338/A Decyzja z dnia 10.04.1086r. WEZ Nr ewid 469	bardzo dobry kościół parafialny

LP	MIJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	LOKALIZACJA	CZAS POWSTANIA	INFORMCJE	STAN ZACHOWANIA/ ZAGOSPODAROWANIE
55.	Ciepielów	Krzyż przy kościele	ul. Papuzińskiego 36, działka nr ew. 469	pocz. XX w.	Rejestr Nr 31/B/82 Decyzja z dnia 03.09.1983r., WEZ Nr ewid. 469	bardzo dobry funkcja kultowa
56.	Ciepielów	Cmentarz rzymsko- katolicki	ul. Papuzińskiego, działka nr ew. 413	I poł. XX w.	Nr ewid.. 413 WEZ	dobry
57.	Ciepielów	Plebania murowana	ul. Papuzińskiego 38, działka nr ew. 487	1901r.	Nr ewid. 468	bardzo dobry mieszkalno- kancelaryjna
58.	Ciepielów	Organistówka drewniana	ul. Papuzińskiego 38, działka nr ew. 468	1928r.	Nr ewid. 468	dobry mieszkalny
59.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Papuzińskiego 40, działka nr ew. 470	lata 30-te XX w.	Nr ewid. 470	dobry mieszkalny
60.	Ciepielów	Dom murowany	ul. Papuzińskiego 42, działka nr ew. 471	lata 30-te XX w.	Nr ewid. 471	dobry mieszkalny
61.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Papuzińskiego 49, działka nr ew. 530	1925r.	Nr ewid. 530	dobry mieszkalny
62.	Ciepielów	Dom dworek (ośrodek zdrowia) budynek drewniany	ul. Papuzińskiego 55 działka nr ew. 551	pocz. lat 20- tych XX w.	Nr ewid. 551	bardzo dobry mieszkalny
63.	Ciepielów	Krzyż kamienny	ul. Papuzińskiego 61, działka nr ew. 875	1901r.	Nr ewid. 875	dobry funkcja kultowa
64.	Ciepielów	Zespół stodoł drewnianych	ul. Partyzantów 10, działka nr ew. 2098	lata 1940-45	Nr ewid. 2098	zły nie użytkowany
65.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Zwycięstwa 4, działka nr ew. 539	1907r.	Nr ewid. 539	dobry zamieszkały
66.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Zwycięstwa 6, działka nr ew. 537	ok. 1925r.	Nr ewid. 537	dobry zamieszkały

LP	MIJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	LOKALIZACJA	CZAS POWSTANIA	INFORMCJE	STAN ZACHOWANIA/ ZAGOSPODAROWANIE
67.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Zwycięstwa 7, działka nr ew. 536	ok. 1925r.	Nr ewid. 536	dobry zamieszkały
68.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Zwycięstwa 8, działka nr ew. 535	ok. 1925r.	Nr ewid. 535	dobry zamieszkalno-usługowy
69.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Zwycięstwa 11 i 12, działka nr ew. 526, 527	1907r.	Nr ewid. 526, 527	dobry zamieszkały
70.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Zwycięstwa 13, działka nr ew. 525	1946r.	Nr ewid. 525	dobry zamieszkały
71.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Wolności 16, działka nr ew. 522	ok. 1930r.	Nr ewid. 522	dobry zamieszkalno-usługowy
72.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Wolności 23, działka nr ew. 515	ok. 1940r.	Nr ewid. 515	zaniedbany nie użytkowany
73.	Ciepielów	Dom murowany	Plac Wolności 25, działka nr ew. 513	ok. 1925r.	Nr ewid. 513	dobry zamieszkały
74.	Ciepielów	Dom mieszkalny	ul. Podłężce 2, działka nr ew. 2248	koniec XIX w.	Nr ewid. 2248	zły zamieszkały
75.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Polna 5, działka nr ew. 423	lata 30-te XX w.	Nr ewid. 423	dobry nie użytkowany
76.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Polna 8, działka nr ew. 433	lata 30-te XX w.	Nr ewid. 433	zły zamieszkały
77.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Sandomierska 2, działka nr ew. 6421	lata 30-te XX w.	Nr ewid. 6421	trwała ruina nie użytkowany
78.	Ciepielów	Dom drewniany	ul. Sandomierska 13, działka nr ew. 637	lata 30-te XX w.	Nr ewid. 637	zły zamieszkały
79.	Ciepielów	Dom murowany	ul. Witosa 4, działka nr ew. 331	1927r.	Nr ewid. 331	dobry zamieszkały

LP	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	LOKALIZACJA	CZAS POWSTANIA	INFORMCJE	STAN ZACHOWANIA/ ZAGOSPODAROWANIE
80.	Ciepielów	Młyn murowany	ul. Witosa 4, działka nr ew. 331	1923r.	Nr ewid. 331	bardzo zły nie użytkowany
81.	Ciepielów	Motorownia murowana	ul. Witosa 4, działka nr ew. 331	1927r.	Nr ewid. 331	bardzo zły nie użytkowany
82.	Ciepielów	Obory murowane	ul. Witosa 6, działka nr ew. 330	1927r.	Nr ewid. 330	zaniedbany nie użytkowany
83.	Ciepielów	Synagoga	ul. Źródłana 13, działka nr ew. 626	1887r.	Rejestr Nr 144/A Decyzja z dnia 15.03.1982r.; WEZ Nr ewid. 626	bardzo zły nie użytkowany
84.	Rekówka	Część nieruchomości - piwnica przy domu nr 36	Rekówka 36, działka nr ew. 99	1942r.	Rejestr Nr A-1300 z dnia 12.06.2015r.	dobry użytkowany